



Abdülkadir Erçin

Dr. Öğr. Üye., Bartın Üniversitesi/Edebiyat Fakültesi, Bartın/Türkiye
Assist. Prof. Dr., Bartın University/Faculty of Letters, Bartın/Türkiye



eposta: aercin@bartin.edu.tr



<https://orcid.org/0000-0003-4070-9025> - RorID: <https://ror.org/03te4vd35>

Mine Dilek

Dr. Öğr. Üye., Bartın Üniversitesi/Edebiyat Fakültesi, Bartın/Türkiye
Assist. Prof. Dr., Bartın University/Faculty of Letters, Bartın/Türkiye



eposta: minedemir@bartin.edu.tr



<https://orcid.org/0000-0002-4897-9030> - RorID: <https://ror.org/03te4vd35>

Atıf/Citation: Erçin, Abdülkadir ve Dilek, Mine. 2025. Şark Ticaret Yıllıklarına Göre Osmanlı Devleti'nin Son Döneminde Bartın'ın İktisadi Hayatında Meslekler. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, Özel Sayı - Yemek, 223-248. <https://doi.org/10.33692/avrasyad.1712152>

Makale Bilgisi / Article Information

Yayın Türü / Publication Type:	Araştırma Makalesi/Research Article
Geliş Tarihi /Received:	02.06.2025
Kabul Tarihi/Accepted:	02.07.2025
Yayın Tarihi/Published:	15.10.2025

ŞARK TİCARET YILLIKLARINA GÖRE OSMANLI DEVLETİ'NİN SON DÖNEMİNDE BARTIN'IN İKTİSADİ HAYATINDA MESLEKLER

Öz

Osmanlı kentlerinin iktisadi yapısının anlaşılmasında esnaf, sanatkâr ve tüccarlardan oluşan meslek erbabının rolü belirleyici bir yere sahiptir. Özellikle Anadolu kentlerinde ekonomik işleyişin izlerini, bu meslek gruplarının faaliyetleri üzerinden takip edebilmek mümkündür. Bu çalışmada, 20. yüzyılın başlarında Karadeniz'in (önemli limanlarından biri olan) küçük bir kıyı kasabası olan ve sahip olduğu ticari potansiyel ile dikkat çeken Bartın'ın mesleki yapılanması incelenmektedir. Taşradaki bir kıyı kentinin değişen üretim ve tüketim tercihleri ile şehrin ticaret potansiyelinde esnafın etkinliğinin belirlenmesi amaçlanmıştır. 1908, 1914 ve 1922 yıllarına ait Şark Ticaret Yıllıkları çerçevesinde şehirdeki zanaatkâr, esnaf ve tüccarların meslek gruplarına göre dağılımı, bu mesleklerde faaliyet gösterenlerin sayıları, isimleri, dini kimlikleri ve hangi mesleklerde Müslüman veya gayrimüslimlerin yoğunlaştığına dair tespitler yapılmıştır. Çalışma bütünlüğünü sağlayabilmek için Bartın Şeriye Sicilleri ve arşiv belgelerinden yararlanılmıştır.

Elde edilen bulgular çerçevesinde Birinci Meşrutiyet, Birinci Dünya Savaşı ve Mütareke yıllarını kapsayan süreçte mesleki çeşitlilik büyük oranda korunmakla beraber belirli alanlarda dönüşüm geçirdiği gözlemlenmiştir. Geleneksel zanaatkârlık temelli meslek grupları kent ekonomisinde hâlâ önemli bir yer tutarken, dış ticaretin gelişimi ve Avrupa merkezli ekonomik





ilişkilerin etkisiyle yeni meslek gruplarının da ortaya çıktığı görülmektedir. Şehirdeki işyerleri genel hatlarıyla küçük işletmelerden oluşmaktaydı. Bu işletmelerin milletlere göre dağılımına bakıldığında gayrimüslimlerin özellikle Rum tebaanın ezici bir çoğunluğa sahip olduğu gözükmemektedir. 20. yüzyılın başlarında Bartın'da gayrimüslimlerin, Müslümanlara oranla ticari hayatta etkin bir rol üstlendikleri anlaşılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Bartın, Şark Ticaret Yıllıkları, Meslekler, İktisadi Yapı, Osmanlı Devleti.

OCCUPATIONS IN THE ECONOMIC LIFE OF BARTIN DURING THE LATE OTTOMAN PERIOD ACCORDING TO THE ANNUAIRE ORIENTAL

Abstract

The role of craftsmen, artisans, and merchants in understanding the economic structure of Ottoman cities is decisive. It is possible to trace the economic functioning of Anatolian cities through the activities of these professional groups. This study examines the professional structure of Bartın, a small coastal town on the Black Sea (one of its important ports) at the beginning of the 20th century, which attracted attention with its commercial potential. The aim is to determine the effectiveness of artisans in the changing production and consumption preferences of a coastal town in the countryside and the city's commercial potential. Based on the Şark Ticaret Yıllıkları (Eastern Trade Yearbooks) from 1908, 1914, and 1922, the distribution of artisans, tradesmen, and merchants in the city according to their occupational groups, the number of people engaged in these occupations, their names, religious identities, and the occupations in which Muslims or non-Muslims were concentrated were identified. Bartın Sharia Registers and archival documents were used to ensure the integrity of the study.

Based on the findings, it was observed that occupational diversity was largely preserved during the period covering the First Constitutional Era, World War I, and the Armistice, but underwent transformation in certain areas. While traditional craft-based occupational groups still hold an important place in the city's economy, the development of foreign trade and the influence of Europe-centered economic relations have led to the emergence of new occupational groups. Businesses in the city were generally small enterprises. Looking at the distribution of these businesses by ethnicity, it is clear that non-Muslims, particularly the Greek population, constituted an overwhelming majority. At the beginning of the 20th century, it is understood that non-Muslims in Bartın played a more active role in commercial life than Muslims.

Keywords: Bartın, Eastern Trade Yearbooks, Professions, Economic Structure, Ottoman Empire

Giriş

Osmanlı kentlerinin iktisadi yapısının çözümlenmesinde meslek erbabı olarak kabul edilen zanaatkâr, esnaf, sanatkâr, girişimciler/firmalar ve onların hikayeleri mikro ekonomik değişkenleri görmemize olanak tanır. Anadolu kentlerindeki ekonominin iç işleyişi ve iç





Şark Ticaret Yıllıklarına Göre Osmanlı Devleti'nin Son Döneminde Bartın'ın İktisadi Hayatında Meslekler dinamiklerini şehirde faaliyet gösteren meslek gruplarını takip ederek görmek mümkündür. Meslek erbapları bir nevi ekonomi sahnesindeki aktörleri oluşturlar.

Osmanlı klasik dönemde meslekler büyük ölçüde lonca sistemi (esnaf teşkilatı) içinde örgütlenmişti. Osmanlı kentlerindeki üretim ve ticaret faaliyetleri bu sistem içinde devam etmekteydi (Barkan, 1985: 40-41; Pamuk, 2011:53; Genç, 2012: 102-103; Faroqhi, 2018:133-134). 19. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin iktisadi yapısında meydana gelen dönüşümler, klasik mesleki teşkilatlanma biçimlerinde önemli kırılmalara yol açmıştır. Avrupa menşeli fabrikasyon ürünlerin iç pazarda yaygınlık kazanması, geleneksel esnaf sınıfını ya iktisadi rekabetten çekilmeye zorlamış ya da mevcut yapıya uyum sağlayarak yeniden yapılanmaya yöneltmiştir (Kala, 1995: 426). Kadim zamanlardan beri devam eden geleneksel esnaf ve zanaatkarlığın çoğu kolu devam etmekle birlikte 1838 Balta Limanı Antlaşması başta olmak üzere Avrupa devletleri ile yapılan ticaret antlaşmaları sonrası dış ticaretteki büyüme yeni mesleklerin ortaya çıkmasına zemin hazırladı. Dış ticaret örgütlenmesinde egemen olmaya başlayan ihracat işletmeleri, şirketler, bankalar, sigorta şirketlerinin devreye girmesiyle birlikte esnaf yapılanması içindeki tüccar topluluğun yapısı değişmeye başlayacaktır. Özellikle yabancı işletmelere “aracılık” yapan Osmanlı azınlık tüccarları, esnaf yapılanması içinde en üst tabakaya yerleştiler. Bütün bu dönüşüm ve değişen ticaret anlayışına rağmen geleneksel meslekler varlığını sürdürmeye devam etti. Ayrıca bu meslek gruplarındaki çalışan sayılarında büyük azalmalar yaşanmadı (Dıǧırlıoǧlu, 2011: 91).

Geleneksel üretim ilişkilerinin henüz değişmediği, sanayileşmenin küçük adımlarla ilerlediği 19. yüzyıl sonlarında kıyı kentleri iç bölgelere nazaran belirgin bir gelişme gösterdiler. Bunun başlıca sebebi dış ticarete gösterdikleri atılımdı (Çadırcı, 2013: 360). Karadeniz'in kıyı kentlerinden Bartın'da benzer bir süreci takip etmiştir. Öyle ki 1904 yılına gelindiğinde Bartın 1184 adet dükkân ve mağaza ile Kastamonu Vilayetine bağlı kıyı kenti olarak vilayetin en fazla dükkân ve mağazasının bulunduğu yerlerden biri konumundaydı (BOA, ML.EEM. 485/89. M. 1904). Bu durum Bartın'ın canlı bir iktisadi yapıya sahip olduğunu göstermekteydi. Bununla birlikte demografik yapı olarak ise Bartın klasik dönemden beri Müslüman ve gayrimüslim nüfusun bir arada yaşadığı tipik bir Anadolu kıyı kenti görünümündeydi. 1914 yılı sayımına göre 64.395 Müslüman, 1104 Rum, 401 Ermeni ve 3 Yahudi olmak üzere Bartın toplam nüfusu 65.903 kişiydi (Karpat, 2003: 222).

19. yüzyılın başlarına kadar tarımsal faaliyetler, ormancılık ve gemicilik üzerine şekillenen bir iktisadi yapıya sahipti. İstanbul başta olmak üzere büyük şehirlere kereste ticareti ekonomik hayatın birincil faaliyet alanıydı. Liman kenti olması nedeniyle ticari açıdan gelişimini önemli ölçüde deniz ticaretine borçluydu. Henüz 1830'lu yıllarda Bartın'da kereste gemileri inşa edilmekteydi (BOA, C.BH. 72/3436. M. 1837). Bartın'da gayrimüslimler denizcilikle yoğun bir şekilde ilgilendiler. Hatta ticari faaliyetlerini tescilli kendi gemileriyle yürütmek için Osmanlı Hükümeti ile görüşerek Sened-i Bahri adı verilen bir belge alma





yoluna gittiler (Dilek ve Erçin, 2024: 1912-1913). Öte yandan Mora isyanından sonra bölgeye yerleşen Rumların etkisi ile gerek Osmanlı Rum tebaası gerekse Yunanistan'daki Yunan vatandaşı gayrimüslimler soydaşlarının etkisi ile Bartın'ın ticari potansiyelini keşfetmek için harekete geçtiler. Özellikle Bartın'ın önemli bir gemi inşa merkezi olması tüccarları bölgeye çekti. Tanzimat'ın getirdiği güvence ortamında özellikle Yunan tüccarlar bu yeni coğrafyada neyle karşılaşacaklarını bilmediklerinden İstanbul'daki Yunan elçiliğine başvurarak Bartın'da ticaret yapmak için koruma talep etmeye başladılar (BOA, A.DVN. DVE. 11/71. M. 1841). Gerek ticari faaliyetlerdeki gelişmeler gerekse 1829 yılında Ereğli kömür madeni havzasının keşfedilmesi ve 1842 yılında kömür madeninin işletilmeye başlamasıyla şehrin iktisadi hayatında önemli gelişmeler kaydedildi. Yeni iş imkanlarının ortaya çıkması şehri, İç Anadolu'daki Rum tebaa için çekim merkezi haline getirdi. Niğde, Konya ve Kayseri civarından göç eden gayrimüslim tebaa Bartın'a gelip yerleşmeye başladı (Kaya, 2019: 80, 151, 189; Çetintaş, 2019: 81; Kılıçal, 2022: 37). Şehrin ticari yapısındaki değişimler, göçlerle birlikte nüfus sayılarının artması kent merkezindeki esnaf örgütlenmesi üzerinde etkisini gösterdi. 19. yüzyılın sonları ve 20. yüzyılın başlarından itibaren bahsi geçen bu değişim ve dönüşümü Şark Ticaret Yıllıkları olarak bilinen rehber kitap üzerinden değerlendirmek mümkündür.

Çalışmanın temel kaynağını oluşturan *Annuaire Oreintal* ya da Türkçede kullanılan adıyla Şark Ticaret Yıllıkları, Osmanlı Devleti ile Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde yer alan ticari merkezleri ve bu merkezlerde gerçekleşen ticari faaliyetleri hem yerel hem de yabancı girişimcilere tanıtmak amacıyla 1868-1945 yılları arasında yayınlanan ticaret rehberleridir. İktisadi, ticari ve toplumsal yaşam üzerine önemli bilgiler içerir. Yıllıklar öncelikle *Indicateur Constantinopolitain* ismiyle, Raphaël Cesar Cervati ve N. C. Sargologo tarafından Türkçe ve Fransızca olarak 1868 yılında yayımlanır. Başlangıçta İstanbul'un ticari, tarihi, idari ve turistik tanıtımına rehberlik etmeyi amaçlayan yıllıklar, zamanla tüm Osmanlı coğrafyasını kapsayacak şekilde genişlemiştir. 1880 yılından itibaren daha sistematik bir yayın periyoduna giren yıllıklar, 1883 yılına kadar *Indicateur Ottoman Illustré*, 1887-1888 yıllarında *Indicateur Oriental*, 1891-1930 döneminde *Annuaire Oriental* ve nihayetinde 1931-1945 yılları arasında *Şark Ticaret Yıllıkları* adıyla yayımlanarak Osmanlı ve erken Cumhuriyet dönemine ait önemli bilgi kaynakları arasında yer almışlardır. Beş bölümden oluşan yıllıkların son bölümünde İstanbul dışında diğer vilayetlerde ticaret ve zanaatla uğraşan kişilerin isimleri, etnik kökenleri, milliyet ve meslek bilgileri verilmiştir (Aktar, 1998: 119-123; Kocunyan, 2022).

Şark Ticaret Yıllıklarındaki veriler kullanılırken dikkat edilmesi gereken birkaç husus vardır. Aktar'ın dikkat çektiği gibi bu hususların başında mesleklerin sınıflandırılması meselesi gelmektedir. Şark Ticaret Yıllıklarında yer alan mesleki sınıflandırmalar, günümüzün standart sanayi ve hizmet sektörü sınıflandırmasıyla uyuşmamaktadır. Çünkü yıllıklarda yalnızca üretim odaklı ekonomik faaliyetlerle sınırlı kalmayıp, aynı zamanda ticaret, finans ve çeşitli hizmet alanlarındaki meslek gruplarını da içeren bir sınıflandırma takip edilmiştir (Aktar, 1998: 123). Diğer taraftan bazı mesleklerin isimleri günümüzde





Şark Ticaret Yıllıklarına Göre Osmanlı Devleti'nin Son Döneminde Bartın'ın İktisadi Hayatında Meslekler

kullanılan mesleklerle aynı gibi olmakla birlikte kapsamı önemli farklılıklar göstermektedir. Meslek tanımlamaları yapılırken bu hususa dikkat edilmiştir. Bazı mesleklerin zaman içinde kaybolması ya da alt kollara ayrılması tasnifleme konusunda karşılaşılan bir diğer zorluktur. Örneğin ticaret ve bankacılık gibi son derece hızlı şekilde gelişen hizmet sektörleri bir taraftan sanayiye dair diğer taraftan sanayi dışı faaliyetler kapsamış olması günümüzde uygulanan mesleki tasnif sistemini kullanmayı zorlaştırmıştır. Örneğin "change de Money" grubu sadece para değişimini sağlamakla kalmayıp, lotari gibi eğlence ve şans oyunları bayiliği ile oyuncaktan mendile kadar birçok ithal eşyanın da satışını yapmaktaydı. Şark Ticaret Yıllıklarındaki bilgilerin şehirlerdeki ticari yaşamın tamamını yansıttığını söylemek mümkün değildir. Ancak belli bir düzeyde kurumsallaşmış ve süreklilik arz eden tüccarları bir arada görmek mümkündür (Dıdırlioğlu, 2011:158).

20. yüzyılın başlarındaki Karadeniz'in küçük bir kazası olan Bartın'ın ticari potansiyelini görmemiz açısından şehirdeki meslek grupları, bu meslek kollarında faaliyet gösteren zanaatkar, esnaf ve tüccar sayıları, meslek sahiplerinin Müslüman ya da gayrimüslim olup olmadıkları, hangi mesleklerde ağırlıklı olarak Müslüman ya da gayrimüslim işletmeci bulunduğu dair Şark Ticaret Yıllıkları önemli bilgiler sunar. Osmanlı dönemi Bartın'ına ait en kapsamlı bilgiler 1908, 1914 ve 1922 yılı ticaret yıllıklarında bulunmaktadır (Annuaire Oriental du Commerce, 1908: 2024-2027; Annuaire Oriental du Commerce, 1914: 1378-1380; Annuaire Oriental du Commerce, 1922:1234-1236). Bu çalışmada bahsi geçen ticaret yıllıklarında yer alan veriler temel alınmak üzere, Bartın Şeriye sicilleri ve arşiv kayıtları çerçevesinde Osmanlı Devleti'nin son yıllarında Bartın'daki meslek yapılanması incelenmiştir. Elde edilen veriler üzerinden 20. yüzyılın başlarında taşradaki bir kıyı kentinin değişen üretim ve tüketim tercihleri ile şehrin ticaret potansiyelinde esnafın etkinliğinin belirlenmesi amaçlanmıştır.

1. 19. Yüzyıl Sonlarından İtibaren Bartın'ın Mesleki Yapılanması

Bartın'ın iktisadi hayatında yer bulan meslekler ve esnaf örgütlenmesine dair ilk bilgileri Bartın Şer'iye sicillerinden edinebilmekteyiz. 1884 ile 1913 yıllarını ihtiva eden 801, 803, 807 ve 808 numaralı Bartın Şeriye Sicillerinde 25 ayrı meslek dalının ismi geçmektedir (Kaya, 2019; Çetintaş, 2019; Oktay, 2022; Kılıçal, 2022). Abacı, bakkal, bakrakçı, debbağ, dülger, eczacı, fırıncı, harnup, kahveci, kalıpcı, kereste tüccarı, kitapçı, kunduracı, kuyumcu, kürekçi, leblebici, liman reisi, sarraf, soğancı, şekerçi, taşçı, tenekeci, tüccar, uncu ve yemenici bahsi geçen mesleklerdir. Şehrin iç ticari hayatını ana hatlarıyla ortaya koyan bu meslekler, daha ziyade zanaatkarlığa dayanan geleneksel meslekler kategorisindedir. Yeni mesleklerden kabul edebileceğimiz eczacılık ve liman reisliği isimleri kullanılmakla birlikte geçmişte bu mesleklerin farklı isimlerde yapıldığını düşünmek yanlış olmaz. Zira sicillerde geçen leblebici, dülger ve kunduracı ileri ki süreçte kuruyemişi, derici ve ayakkabıcı olarak adlandırılmıştır.





20. yüzyılın başında Bartın'da geleneksel mesleklerin dönüşüme ayak uydurma çabaları, yeni mesleklerin ortaya çıkışı ve değişen ticaret anlayışı Şark Ticaret Yıllıklarında açıkça görülür. Şark Ticaret yıllıklarına göre Bartın'daki meslek kollarını geleneksel meslekler, gelişim gösteren yeni meslekler ve yeni hayat tarzına yönelik meslekler olarak gruplandırmak mümkündür. Bu çerçeveye göre geleneksel meslek grupları kapsamında kunduracılar, manifaturacılar, terziler, dericiler, halatçılar, kalaycılar, demirciler, marangozlar, sabun ve yağcılar, gıdacılar, fırıncılar, uncular, yumurtacılar, kuruyemişçiler, şarap ve sakızcılar değerlendirilmiştir. Gelişim gösteren yeni meslekler kabul edebileceğimiz grubun ilk temsilcileri imalatçılardır. Diğer grup ise ihracatçılar olup bunlar keresteciler, madenciler, maden oduncuları ve kömürcülerden oluşmaktaydı. Avukatlar, doktorlar, eczacılar, saatçiler ve tamirciler ise uzman kategorisinde ele alınmıştır. Bankerler ve finans kurumları kapsamında hizmet verenler ise banka temsilcileri, sigortacılar, bankerler (sarraflar), para değiştiricileri, kuyumcular ve komisyonculardır. Yeni hayat tarzına uygun hizmet sunan meslek kolları ise kolonyal sömürge malları, züccaciye ve cam eşyaları, oteller, fotoğrafçılar ve vapur taşımacılığı idi.

Tablo 1: Şark Ticaret Yıllıklarına Göre 20. Yüzyılın Başlarında Bartın'da Faaliyet Gösteren Meslek Grupları

Geleneksel Meslekler	Kunduracı, çarşafçılar (manifaturacılar), terziler, dericiler, halatçılar, kalaycılık, demirci, marangoz, sabun ve yağcılar, gıdacılar, fırıncılar, uncular, yumurtacılar, kuruyemişçiler, şarap ve sakızcılar
Gelişim Gösteren Yeni Meslekler	
İmalatçılar	
İhracatçılar	Keresteciler, madenciler, maden oduncuları ve kömürcüler
Uzmanlar	Avukatlar, doktorlar, eczacılar, saatçiler, tamirciler
Finans kurumları ve Bankerler	Banka temsilcileri, sigortacılar, bankerler (sarraflar), para değiştiricileri, kuyumcular, komisyoncular.
Yeni Hayat Tarzına Yönelik Meslekler	Züccaciye ve cam eşyaları, oteller, fotoğrafçılar, sömürge malları, vapur taşımacılığı

Kaynak: Annuaire Oriental du Commerce, 1908: 2024-2027; Annuaire Oriental du Commerce, 1914: 1378-1380; Annuaire Oriental du Commerce, 1922:1234-1236.

Tabloda da görüldüğü üzere Şark Ticaret Yıllıklarına göre Bartın'da 38 ayrı meslek kolu ya da iş alanı mevcuttur. Bu meslekler bahsettiğimiz üç kategori çerçevesinde sırasıyla ele alınacaktır.

1.1. Geleneksel Meslekler

Küçük üretici olarak kabul edebileceğimiz fırıncılar, marangozlar, dericiler, demirciler ve kunduracılar gibi zanaatkârların yanı sıra üretim faaliyeti içine katılmayıp ticari faaliyet ile geçimini sağlayan bakkallar, kasaplar, manavlar, sahaflar ve yumurtacılar gibi meslek grupları geleneksel esnaf ve zanaatkârlar olarak değerlendirilir. Bir anlamda kadim





Şark Ticaret Yıllıklarına Göre Osmanlı Devleti'nin Son Döneminde Bartın'ın İktisadi Hayatında Meslekler zamanlardan beri devam eden ticari faaliyetlerde bulunan ve bu faaliyetleri sürdüren esnaf kesimidir (Aktar, 1998: 131).

Ele aldığımız süreçte Bartın'da yapılmakta olan geleneksel mesleklerden biri kunduracılıktı. Zanaatkârlık gerektiren en eski mesleklerden biri olan kunduracılık, tıpkı kıyafetlerde olduğu gibi el emeği gerektirmekte ve şahsa özel olarak üretilmekteydi. Bartın kadı sicillerinde kunduracı meslek erbabı olarak gayrimüslim tebaaya mensup Markar'ın (Oktay, 2022:206) -ya da Markova- (Kaya, 2019: 206) bahsi geçmektedir. Dava kayıtlarında çarşı içinde kunduracı dükkânının bulunduğundan söz edilmektedir. Şark ticaret yıllıklarında ise 1908 yılında ikisi Müslüman, biri gayrimüslim olmak üzere toplamda üç esnaf kunduracı olarak kaydedilmiştir. İncoğlu Hasan, İncoğlu Hüseyin ve Const. Zumbuloglou kunduracı olarak yazılmıştır (Annuaire Oriental du Commerce, 1908: 2025). 1914 ve 1922 yıllarına gelindiğinde gayrimüslim esnaf sayısı ikiye yükselirken Müslüman esnaf sayısı bir kişiye düşmüştür. İncoğlu Hüseyin, Const. Zumbuloglou ve Georges Casnactchoglou Bartın'ın kunduracı esnafı olarak faaliyetlerini devam ettirdiler (Annuaire Oriental du Commerce, 1914: 1379; Annuaire Oriental du Commerce, 1922: 1235).

Ticaret yıllıklarında ismi geçen bir diğer geleneksel meslek grubu "drap" olarak kaydedilmiştir. Kamus-i Fransevi'de "çuha ve her türlü yün kumaş, yatak çarşafı, örtü" (Şemseddin Sami, 1905: 628) olarak tanımlanan bu kelimenin hangi iş kolunu karşıladığı net değildir. Bununla birlikte bu mesleğin manifaturacılık ile benzerlik gösterdiği düşünmek yerinde olur. Bartın'da tamamen gayrimüslimler tarafından yapılan meslek kollarından biridir. 1908 yılında altı, 1914 ve 1922 yıllarında dört gayrimüslim tüccarın faaliyet gösterdiği iş koludur. Constantin, Goumaras Kardeşler, Prodromos Goumaras, Milt. Sahmiratoğlu, Lazaros Vassiliou ve Nestor isimli tüccarların manifaturacılık yaptığı kaydedilmiştir (Annuaire Oriental du Commerce, 1908: 2025; Annuaire Oriental du Commerce, 1914: 1379; Annuaire Oriental du Commerce, 1922: 1235). Kumaşın kullanımı ve giyim üretimi boyutu ile akla gelen meslek terziliklerdir. Bartın'da manifatura işinde olduğu gibi terzilik mesleği de tamamen gayrimüslimlerin tekelinde kalmıştır. 1908 yılında iki gayrimüslim terzilik yaparken 1914 ve 1922 yıllarında sayı beşe yükselmiştir. Manifaturacılık yapan isimler aynı zamanda terzilik yapmaktadır. 1908 yılında Constantin ve Goumaras Kardeşler (Annuaire Oriental du Commerce, 1908: 2026) terzilik yaparken diğer yıllarda Lazaros Vassiliou ve Nestor'da terzilik yapmaya başlamıştır. Onlara ilaveten Milt. Sahmouraloğlu mesleği icra eden diğer zanaatkarlardandır (Annuaire Oriental du Commerce, 1914: 1380; Annuaire Oriental du Commerce, 1922: 1236). Yıllıklarda ismi geçmeyen bir diğer isim Terzi Milkiyadis idi. Orta caminin arkasında dükkânı bulunan Milkiyadis, Bartın eşrafından Paşamehmetoğlu Mustafa Bey yanında yetişerek iyi bir terzi ustası haline gelmişti (Aşcıoğlu, 2011: 200).

Hem Müslümanlar hem de gayrimüslimler tarafından icra edilen bir diğer geleneksel meslek dalı ise dericilikti. Dericilik faaliyetleri kentte gelişmiş durumdaydı. Öyle ki yabancı





tüccarlar Bartın'a gelerek buradan aldıkları derileri başka taraflara satmaktaydı (BOA, DH.MKT. 1928/12. M. 1892). Sicillerde "debbağ" olarak kaydedilen bu meslek dalında, Ada Mescit Mahallesi'nden Debbağ Hüseyin bin Mehmet'in (Kaya, 2019:130) adı geçmektedir. Ayrıca, Ahmed Ağa ibni Hacı Hüseyin Debbâğhânesi (Oktay, 2022:102), Kullukcuoğlu Halil bin Hasan'ın debbağhânesi (Çetintaş, 2019:160) ve Moraloğlu Halil bin Hacı Mehmed'in debbağhânesi (Kaya, 2019:97) sicillerde adı geçen diğer işletmelerdir. Şark ticaret yıllıklarına göre 1908, 1914 ve 1922 yıllarında Müslümanlardan bir kişi, gayrimüslimlerden ise 1908 yılında beş, 1914 ve 1922 yıllarında ise dört kişi dericilikle geçim sağlamaktaydı. Hacı Panayotti Yannaki, İnceoğlu Hasan, Lazarides Kardeşler, Sam. Pehlivanoğlu, Issak Souvadjoğlu, Hacı M. Vassiliades ve Samuel Kilavanoglou Bartın'ın derici esnaf erbabı olarak faaliyet gösterdiler (Annuaire Oriental du Commerce, 1908: 2026; Annuaire Oriental du Commerce, 1914: 1379; Annuaire Oriental du Commerce, 1922: 1235). Ticaret yıllıklarına göre aynı zamanda kunduracı esnafı da olan İnceoğlu Hasan, Bartın'ın dericilik yapan tek Müslüman esnafıdır.

Geleneksel meslek kollarından bir diğeri gemicilik ile doğrudan bağlantılı olan halatçılıktır. Halatçı tabiri, limanlarda gemilerin halatlarını bağlamak ve çözmekle, yelkenli gemilerde yelkenleri direklerle bağlayan ipleri yönetmekle görevli gemici olarak tanımlanmaktadır (Ayverdi, 2011:1172). Ticaret yıllıklarında kaydedilen ve 1922 yılına kadar faaliyet gösteren İnceoğlu Hacı İbrahim'in bahsi geçmektedir (Annuaire Oriental du Commerce, 1908: 2025; Annuaire Oriental du Commerce, 1914: 1379; Annuaire Oriental du Commerce, 1922: 1235). Halatçılık Bartın'da gayrimüslimlerin hiç faaliyet göstermediği iş alanlarından biri olarak dikkat çekmektedir.

Anadolu'da küçük esnaf teşkilatı içinde muhakkak karşılaştığımız bir diğer meslek kolu kalaycılıktı. Bakırdan yapılmış araç gereçlerin -genelde mutfak gereçlerinin- havayla teması neticesinde oluşan zararlarını önlemek için sağlıklı bir alaşım sağlayan kalay ile kaplanması gerekliydi. Bakırın kullanıldığı her yerde kalay ve kalaycılar da olmak zorundaydı. Ticaret yıllıklarında kalay işçileri olarak kaydedilen bu iş kolunda Bartın'da gayrimüslimler ağırlıktaydı. 1922 yılında bir Müslüman bu işle geçinirken, 1908 yılında üç, 1914 yılında iki ve 1922 yılında bir gayrimüslimin kalaycılık yaptığı anlaşıyordu (Annuaire Oriental du Commerce, 1908: 2025; Annuaire Oriental du Commerce, 1914: 1379; Annuaire Oriental du Commerce, 1922: 1235).

Türk toplumunun en eski mesleklerinden biri olan demircilik ise Bartın'da zamanla gayrimüslimlerden Müslümanlara geçen meslek koluna dönüşmüştü. 1890'lı yıllarda Demirci Nikola oğlu Yorgi'nin (BOA, DH.MKT. 1775/94. M. 1893) yanı sıra Bartın'da Bafralıoğlu Yorgi ve Papasyan Agob'un demircilik mesleği ile uğraştıkları görülmüyordu (BOA, DH.TMIK.M. 79/38. M. 1899). Demircilik mesleğinin sonradan Müslümanların uğraşı haline geldiğini anlıyoruz. Zira Şark Ticaret Yıllıklarına göre 1908 ve 1914 yıllarında sadece Ahmet ve Hüseyin Usta isimli iki Müslümanın, şehirde demir ustası olarak faaliyet gösterdiğini görüyoruz





Şark Ticaret Yıllıklarına Göre Osmanlı Devleti'nin Son Döneminde Bartın'ın İktisadi Hayatında Meslekler (Annuaire Oriental du Commerce, 1908: 2026; Annuaire Oriental du Commerce, 1914: 1379). 1922 yılına gelindiğinde ise bu meslekle ilgili ticaret yıllığında kayıt mevcut değildir.

Marangozluk da Bartın'daki en eski geleneksel meslek gruplarından birisiydi. Bartın'da marangozluğun gelişmesindeki en temel etken şehir limanlarında gemi yapımı işinin yaygın olmasıydı. Özellikle 19. yüzyılın başlarından itibaren gemi üretiminin bölgede gelişim göstermesi Karadeniz ve İstanbul çevresinin marangoz ihtiyacını karşılamada Bartın'ın önemli bir merkez olmasını sağlamıştı. Bu bağlamda henüz 1801 yılında Ereğli bölgesinde yapılmakta olan fırkateynler için Bartın'dan marangoz temin edildiğini görüyoruz (BOA, C.BH. 167/7888. M. 1801). Yine 1815 yılında Bartın'da tüccarlar için gemiler üretildiği ve bölgede yetişmiş marangozun çok olması sebebiyle Tershane-i Amire'de çalıştırılmak üzere Bartın'dan 30 marangozun birden gönderildiği anlaşıyordu (BOA, C.BH. 51/2410. M. 1815). 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Gayrimüslim nüfusun gemi üretiminde ve denizcilik alanında etkin hale gelmesiyle şehirde marangozluk işleri de giderek gayrimüslim nüfusun yaptığı bir meslek koluna dönüştü. Bununla birlikte şehir ekonomisinde farklı meslek kollarının gelişim göstermesiyle marangozluk mesleği eski cazibesini kaybetti. 1908 yılına gelindiğinde Bartın'da Sava ve Christo Livanides marangozluk yaparken (Annuaire Oriental du Commerce, 1908: 2026) bundan sonraki süreçte Osmanlı Devleti'nin son yıllarına kadar sadece Christo Livanides'in şehirde marangoz olarak mesleğini icra ettiği görülmektedir (Annuaire Oriental du Commerce, 1914: 1379; Annuaire Oriental du Commerce, 1922: 1235).

Geleneksel meslek kollarından sayabileceğimiz bir başka meslek sabun ve yağcılıktı. Osmanlı Devleti'nde sabunun en önemli hammaddelerinden birisi özellikle zeytinyağıydı. Bu nedenle sabunhaneler coğrafi olarak zeytin ağaçlarının yetiştiği belli bölgelerde ağırlık kazanmıştı (Çiftiyürek, 2022: 473). Sabun ve yağ birbirlerinin ayrılmaz parçası olduğu için sabun ve yağcılık tek bir meslek olarak görülmektedir. Bartın'da Şark ticaret yıllıklarına göre 20. yüzyılın başlarında sabun ve yağcı esnafı olarak Manolas, Paraskou ve Venli kardeşler faaliyet göstermekteydi (Annuaire Oriental du Commerce, 1908: 2026). Daha sonra bu esnafı Tallianis kardeşler de eklenmişti (Annuaire Oriental du Commerce, 1914: 1379; Annuaire Oriental du Commerce, 1922: 1235). Verilen isimlerden anlaşılabileceği üzere bu meslek kolu şehirde tamamen gayrimüslimlerin tekelindeydi.

Gayrimüslimlerin tekelinde bulunan ve faaliyet alanı tam olarak belirlenemeyen bir diğer geleneksel meslek grubu ise gıdacılardı. Şark ticaret yıllıklarında "Comestibles" adıyla verilen meslek kolu, Kamus-i Fransevi'de "Yenebilen şey, me'kûlat (yalnız insanların tagaddisine yarayan)" şeklinde tanımlanmaktadır (Şemseddin Sami, 1905: 414). Tüccarların gıda ürünlerinin üretim aşamasında mı yoksa gıda ürünlerinin alım satımı noktasında mı faaliyet gösterdiklerini bilemiyoruz. 1908 yılında dört, 1914 yılında altı ve 1922 yılında ise beş gayrimüslim gıda ticaretiyle uğraşmaktaydı. Michel Christides, George Touradjoglou, Anast. Vairamoglou ve Jean Yiannoglou 1908 yılında bu sektörün önde gelen isimleriydi. Hacı Sava





Christo ve Minas Yiannoglou 1914 yılında bu sektörde çalışan diğer isimlerdi. 1922 yılında ise Minas Yiannoglou hariç diğer beş isim faaliyetlerini sürdürmekteydi (Annuaire Oriental du Commerce, 1908: 2025; Annuaire Oriental du Commerce, 1914: 1379; Annuaire Oriental du Commerce, 1922: 1235).

Geleneksel bir meslek olan fırıncılık ise gıda sektörünün aksine Müslümanların gayrimüslimlere göre daha fazla faaliyet gösterdiği bir alandı. Ele aldığımız yıllarda ticaret yıllıklarında üç tane Müslüman ve bir tane gayrimüslim fırıncı esnafı bulunmaktaydı. 803 numaralı Bartın şeriye sicilinde de Sancakdar Mahallesi'nde ikamet ederken vefat eden fırıncı Ömer Usta ibni Abdullah bin Abdülbari'nin bahsi geçmektedir (Oktaş, 2022: 35). Şark ticaret yıllıklarına göre 1908'den 1922'ye kadar şehirde üçü Müslüman biri gayrimüslim olmak üzere dört fırıncı esnafı bulunmaktaydı. Bunlar Ahçı Hamdi, Halil Efendi, Sarı Hüseyinoğlu ve Theod Zervopoulos'tu (Annuaire Oriental du Commerce, 1908: 2025; Annuaire Oriental du Commerce, 1914: 1379; Annuaire Oriental du Commerce, 1922: 1235). Fırıncı esnafı ile koordineli çalışan uncularda küçük esnaf grubu içerisinde önemli bir konumda bulunuyordu. Un Osmanlı ülkesinde değerli bir zahire olup, Bartın Karadeniz bölgesi içi dolaşımında dikkate değer bir yere sahipti. Zaman zaman İstanbul'daki un fabrikalarından Bartın kazasına un çuvaları gönderiliyordu (BOA, ŞD. 1663/4. M. 1897). Bartın'dan Zonguldak'a da sürekli bir un akışı bulunmaktaydı. Özellikle gemiler bu taşımacılıkta kilit noktada bulunuyordu. Gemi vasıtasıyla 20. yüzyılın başlarında 80 çuvala ulaşan unlar Zonguldak'a gönderiliyordu (BOA, DH.MKT. 960/23. M. 1905). Bartın'dan Zonguldak'a un ihracı Birinci Dünya Savaşı yıllarında da kesintisiz devam etmişti (BOA, DH.İ.UM.EK. 29/104. M. 1917). İyi gelir getiren bir sektör olan fırıncılık ve unculuk işi iç içe geçmiş durumdaydı. Örneğin Ticaret yıllıklarında Halil Efendi ve Theod Zervopoulos fırıncılık mesleğinin yanında uncu esnafı olarak da kaydedilmişti. Uncu esnafı olarak kadı sicillerinde aslen Safranbolu'nun Eflani nahiyesi Midil köyünden olup Bartın'da tüccar olan Uncu Hakkı Efendi'nin adı geçmekteydi (Kaya, 2019:101). Ticaret yıllıklarına göre ise Bartın'da üçü Müslüman üçü gayrimüslim olan altı uncu esnafı mevcuttu. Buna göre P. Constantidides, Halil Usta, Pangaoğlu Hüseyin, J. Jacovides, Toprakzade Said ve Theod. Zervopoulos (Annuaire Oriental du Commerce, 1908: 2026; Annuaire Oriental du Commerce, 1914: 1379; Annuaire Oriental du Commerce, 1922: 1235). unculuk yapan küçük esnaf olarak faaliyet göstermekteydiler.

Geleneksel meslek kollarından birisi olan yumurtacılık mesleğine ise ayrı bir parantez açmak gerekir. Yumurtacılık Bartın'ın en köklü ticari faaliyetlerinden biri olarak tarihsel bir öneme sahipti. 19. yüzyılın sonlarından itibaren Bartın yumurtası, gemiler aracılığıyla İstanbul'a sevk edilmekteydi. Yumurta taşımacılığı için seyrek tahtalardan yapılmış kafesler kullanılıyordu. Bu kafeslerin altına saman ve talaş yerleştirilerek, yumurtaların uzun süre muhafaza edilmesi sağlanıyordu. Yumurta kafeslerinin üretimi, Bartın'da yeni bir iş kolunun doğmasına yol açmıştı. Yumurtalar köylerden topluca temin edildiği gibi belirlenen güzergâhlardaki toplama merkezlerinden de satın alınmaktaydı. Ayrıca, Musul vapurunun





Şark Ticaret Yıllıklarına Göre Osmanlı Devleti'nin Son Döneminde Bartın'ın İktisadi Hayatında Meslekler Gürgenpınarı'na kadar ulaşması, yumurtaların hızlı bir şekilde sevk edilmesine imkân tanımı ve bu durum yumurta ihracatını kolaylaştırmıştı (Aşcıoğlu, 2011: 170-171).

Varnalı Hacı Mustafa Efendi ile İstanbul'daki ortağı Balçıklı Ali Efendi, Bartın'dan Avrupa'ya yapılan ilk yumurta ihracatının temellerini atmışlardı. 1904 yılı öncesinde yumurta taşımacılığı kafeslerle yapılırken, Varnalı Hacı Mustafa Efendi ile birlikte taşımacılık sandıklar aracılığıyla gerçekleştirilmeye başlanmıştı. I. Dünya Savaşı sonrasında yumurta tüccarları, doğrudan Avrupa'ya ihracat yapabilmek amacıyla Fransız Pake Kumpanyası'ndan, her on beş günde bir Bartın'a vapur gönderilmesi talebinde bulunmuş, ancak bu talep gerçekleşmemiştir. Bunun yerine Zonguldak'a gelen Pake Kumpanyası'na ait vapurlar ile Bartın'dan büyük miktarda yumurta sevk edildiği bilinmektedir. Yumurtalar, tazelik ve iriliklerine göre birinci, ikinci ve üçüncü sınıf olarak sınıflandırılmaktaydı. Yaz aylarında yumurtalar kireçli su içinde salamuraya konarak korunmuş, İstanbul'a sevk edilecek olanlar ise buzhanelerde muhafaza edilmiştir (Ballı, 2015: 129-130). 1906-1907 yıllarında yaşanan bolluk dolayısıyla yumurtalar, Amasra limanına gelen yabancı bandıralı vapurlarla doğrudan Almanya'ya ihraç edilmişti (Samancıoğlu, 1942: 57).

Şark ticaret yıllıklarına göre Bartın'da hem Müslüman hem de gayrimüslimlerin mesleğin önemiyle doğru orantılı olarak yumurtacılık alanında fazlasıyla faaliyet gösterdikleri anlaşılmaktadır. 1908'den 1922'ye kadar Bartın'da beş Müslüman tüccar yumurtacılık yaparken gayrimüslimlerin sayısı 1908 yılında dört, 1914 ve 1922 yılında üç kişi olarak kaydedilmiştir. Şark Ticaret yıllıklarına göre Jean Artemoğlu, Hacı Vassilides, Pascal, Souvadjoğlu Issak, Jacob, Hacı Mustafa, Hacı Hüssem, Hacı Hasan ve İslam zade Ömer'in yumurtacı tüccarı olarak esnafılık yaptıkları görülmektedir (Annuaire Oriental du Commerce, 1908: 2026; Annuaire Oriental du Commerce, 1914: 1379; Annuaire Oriental du Commerce, 1922: 1235). Aşcıoğlu'nun verdiği bilgiyi doğrular biçimde Varnalı Hacı Mustafa Efendi'nin ticaret yıllıklarında isminin zikredildiği göze çarpar.

Geleneksel meslekler arasında bahsedeceğimiz son meslek ise kuruyemişçiler ya da kırık ve kabuklu cevizciler isimleriyle kaydedilen esnaf grubudur. Bu meslek kolunda Müslümanlar ve gayrimüslimler faaliyet göstermiştir. Ticaret yıllıklarına göre 1914 ve 1922 yıllarında iki Müslüman ile üç gayrimüslimin kuruyemiş esnafı olarak çalıştıkları görülmekteydi. Buna göre Kilitzade Mehmed Rıza, Spiro Christophidi, Prodr Constantinidis, Paul Pappadopoulos ve Souvadjoğlu Issak şehirdeki kuruyemiş esnafıydı (Annuaire Oriental du Commerce, 1914: 1379; Annuaire Oriental du Commerce, 1922: 1235). Anlaşıldığına göre Souvadjoğlu Issak aynı zamanda yumurta ticareti ile meşgul olmaktadır.

1.2. Gelişim Gösteren Yeni Meslekler

Şark Ticaret Yıllıklarında "manufacture" başlığı altında sıralanan meslek erbabı imalatçılar olarak değerlendirilmiştir. Manufacture kelimesi, Kamus-ı Fransevi'de "El veya makine ile yapılan mamulat-ı sınaıyyenin külliyyetle imali, fabrika işi, fabrika malı,





manifatura” olarak tanımlanmaktadır (Şemseddin Sami, 1905: 1411). Genellikle, hammaddeleri işleyerek son ürün haline getiren ve bunu ticari amaçla pazarlayan kişi veya firmalar için kullanılan bir terimdir. İmalat sektörü, 19. yüzyıldaki sanayileşme çabalarıyla birlikte gelişme göstermiştir. Dönemin ayırt edici yönlerinden biri devletin, Avrupa'daki gibi makinelerle üretim yapan fabrikalar kurarak ihtiyaçlarını karşılamayı ve bu yolla sanayileşmeyi sağlamayı hedeflemesidir. Bu amaçla, Batı'dan alınan üretim yöntemleriyle yerli üretimi artıracak modern tesisler yani fabrikalar kurma yönünde ciddi çabalar gösterilmiştir. Taşrada ise bu süreç, imalathaneler ve atölyeler yoluyla daha küçük ölçekte gelişmiştir (Quatrer, 2013: 19-23). Şark ticaret yıllıklarına göre Bartın'da imalatçılar tüm diğer meslek kollarına oranla en yüksek sayıda meslek erbabına ait iş alanıdır. Müslümanlardan dokuz imalatçı varken; 1908 yılında on beş, 1914 yılında on dört ve 1922 yılında on üç gayrimüslim imalatçı meslek erbabının isimleri kaydedilmiştir. Kalafatoğlu Hüseyin, Cevahircioğlu, Hacı Ali Bey, Hacı Bölük zade, Chris Ioakimides, Alex Ioannides, İslam zade Ömer, Ak zade Mehmed, Gabriel Karamanian, Lazarides kardeşler, Ioakim Müftüoğlu, Stavro Müftüoğlu, Molla Hüseyin zade Mehmed, Alexandre Nikitoğlu, Mehmet Hüseyin Günalı, Pempezian kardeşler, Georges Spatharis, Stavrides, Artin Thomassian, Triantaphilos, Hacı Vassiliades, George ve Yirmibeşzade Osman yıllıklarda adı geçen imalat sektörünün önde gelen isimleridir (The Annuaire Oriental Company, 1908: 2026; The Annuaire Oriental Company, 1914: 1379; The Annuaire Oriental Company, 1922: 1235). Net olarak hangi sektörde oldukları ya da hangi ürünün imalatını yaptıkları hakkında bilgi mevcut değildir.

İmalat sektörünün dışında gelişim gösteren yeni meslek grupları fabrika ve maden bazlı büyük sanayinin temelini oluşturan ihracatçılardı. Bölgenin ihracat potansiyelinin baş aktörleri ise kereste fabrikaları ve kömür madenleriydi. Fabrika sektöründe kereste ön plana çıkmaktaydı. Şehirde kerestecilik geçmişi Gelibolu Tersanesi'nin kuruluşu olan 1402 yılına kadar dayandırılmaktaydı. Özellikle Tersane-i Amire'nin kurulmasından sonra donanmanın kereste ihtiyacının karşılanması bakımından Bartın ve çevresi önemli bir konuma gelmişti. Bu işin bir sanayi koluna doğru evrilmesi ise 19. yüzyılın son çeyreğinden sonra gerçekleşti. 1884 yılında Filyos'ta buharla çalışan, 1896 yılında Iskanan'ın Gürgenlik mevkiine su ile çalışan kereste fabrikaları kurulmuştu (Aşçıoğlu, 1970: 120-121). Bu fabrikalardan ilki Filyos'ta Cevahircioğlu Bedosaki ile Bartın kaza idare meclisi azalarından Mustafa Faik Efendi ortaklığında işletmeye açılmıştı (BOA. Y.A.HUS. 479/89. M. 1904). Yine bu fabrikanın yakınlarında Bolu Mutasarrıfı İsmail Kemal Bey tarafından 1889 yılında başka bir kereste Fabrikası kurulmuştu. Fabrika 1895 yılında büyük bir yangına uğradıktan sonra İsmail Kemal Bey fabrikayı devretmek zorunda kalmıştı (BOA, Y..A.HUS.479/89. M. 1904). 1896 yılında Iskanan Gürgenlik bölgesinde Müslüman ortakların yanı sıra gayrimüslimlerden Kosti, Sarafim ve Yazıcı Bodos'unda ortak olduğu bir şirket tarafından yeni bir kereste fabrikası kuruldu. Bu fabrika 1913 yılında yandı. 1900 yılında Ulus Demirören mevkiinde buhar gücüyle çalışan bir diğer fabrika üretime başladı. Bu fabrikayı ise Iskanan'da 1902 yılında Bekir





Şark Ticaret Yıllıklarına Göre Osmanlı Devleti'nin Son Döneminde Bartın'ın İktisadi Hayatında Meslekler

Kami Bey tarafından kurulan fabrika izledi. İhtiyaç ve taleplerin artması ile 1909 yılından itibaren daha büyük çaplı Yafa ve İskenderiye'ye kadar kereste ihraç eden fabrikalar kuruldu. Mehmet Hocaogulları'nın Ulus İbrahim deresindeki bu fabrikası yerini 1914'te Yenihan'da kurulan fabrikaya bıraktı. 1910-1911 yılları arasında yeni bir kereste fabrikası hamlesi geldi (Samancıoğlu, 1942: 23-28). 1910 yılının haziran ayında Mustafa Faik Bey ile Avusturya tebaasından İbak Haskiyade deniz kıyısında giriş derbent bölgesinde bulunan tarlalarına bir kereste fabrikası, depo ve ambar inşa etmek için harekete geçtiler (BOA, İ.TNF. 22/29. M. 1910). Kendilerinin bu talepleri Osmanlı hükümeti tarafından binde otuz oranında aşar bedeli ödemeleri şartıyla kabul edildi (BOA, DH.İD. 107/14. M. 1911).

Bu fabrikaların dışında 35-40 işçi çalıştırarak faaliyetlerini sürdüren fabrikalarda kuruldu. 1910 yılında Derbent mevkiinde Halil Alemdar'ın kurduğu fabrika ile 1922 yılında Helkele'de Değirmencioğulları'nın kurduğu fabrika bu büyüklükte işçi sayısı ile hizmet vermekteydi (Samancıoğlu, 1942: 25; Kazlı, 2023:73-74). Şehirde faaliyet gösteren Kereste fabrikalarından da görüleceği üzere kereste ticareti büyük oranda Müslüman halkın elindeydi. Fabrikalarda üretilen inşaat kerestelerinin şehir içi ve şehir dışı ihracata yönelik ayrı bir iş kolu olarak birçok satıcısı vardı. Şark ticaret yıllıklarına göre 20. yüzyılın başlarında Bartın'da inşaat kerestesi tüccarı olarak 1908 yılında Müslümanlardan 14 kişi, 1914 ve 1922 yıllarında ise 12 kişinin bulunduğu görülmektedir. Şehirdeki başlıca inşaat kerestecileri Karakaşzadeler, Keleşzadeler, Molla Hüseyinzadeler ve Dervişzadeler ile Yirmibeşzade kardeşlerdi. Gayrimüslimlerin sayıları oldukça düşük orandaydı. 1908 yılında üç, 1914 ve 1922 yıllarında ise beş gayrimüslim Bartın'da kereste sektöründe faaliyetlerini sürdürmüştü (Annuaire Oriental du Commerce, 1908: 2025; Annuaire Oriental du Commerce, 1914: 1378; Annuaire Oriental du Commerce, 1922: 1234). 1911 yılı itibarıyla Rum esnaftan Aleksandros Yuvanidis ve oğullarının kereste ticareti ile uğraştığı bilinmektedir. Hatta 27 Nisan 1911 tarihinde işyerlerinin talan edilmesi üzerine sorumlularının bir an evvel yakalanarak cezalandırılması talep edilmişti (Aşcıoğlu, 2011: 199). Kereste ticaretinin şehrin iktisadi hayatında taşıdığı önem nedeniyle bu gibi olayların meydana geldiğini varsayabiliriz.

Görüldüğü üzere Bartın sanayisinde fabrikalar açısından başat rolü kereste fabrikaları oluşturmuyordu. Elbette bu fabrikaların dışında diğer fabrika girişimlerinden söz etmekte mümkündür. 1891 yılında Bartın kazası ahalisinden ve tüccarından olan Hilmi Efendi ve şürekasına Palan karyesinde sekiz dönümlük bir tarla üzerinde kâgır olarak bir un fabrikası inşa etmelerine izin verilmişti. Hilmi Efendi ve şürekası senelik 20 kuruş öşür bedeli karşılığında fabrika açmaya hak kazandıkları gibi Hilmi Efendi ve ortaklarının Avrupa'dan getirecekleri alet ve edevatın gümrük vergisinden muaf tutulmasına da karar verildi (BOA, ŞD. 1193/48. M. 1891).

Geniş çaplı ihracatın temelinde ise kömür madenleri ve bu madenlerle beraber ortaya çıkan meslek kolları bulunmaktaydı. 19. yüzyılda Batı Karadeniz bölgesinde keşfedilen kömür





madenleri Osmanlı Devleti için oldukça kıymetli bir konumdaydı. Ereğli-Amasra-Zonguldak hattındaki zengin kömür havzaları Bartın'ın iktisadi yapısında dikkate değer bir gelişme sağladı (Özdemir, 2013: 297). Bartın'da işletmeye açılan ilk kömür ocakları Amasra'nın Dökük ve Tarlaağzı bölgelerinde yer almaktaydı (Samancıoğlu, 1942:71). Bu ocaklar numaralandırılarak sınırları çizilmekteydi. 140 numaralı Amasra Tarlaağzındaki ocak Madenci Edhem ağa ocağı olarak bilinmekle birlikte en eski ve uzun ömürlü ocak olarak dikkat çekmekteydi (Güven, 2019:276-277). Tarlaağzındaki diğer ocaklar 142 ve 274 numaralı ocaklar olup 142 numaralı ocak Bedosaki ve ortaklarına, 274 numaralı ocak ise Pandelaki İstavridis'e aitti. En fazla ocak Amasra Çınarlı bölgesindeydi. Burada toplam altı adet ocak bulunmaktaydı. Bunlardan 141 numaralı ocak Laz Hasan ve ortağına, 153 numaralı ocak Bedosaki ve Uncu Apik'e, 144 numaralı ocak Kosti Yağlides'e, 173 numaralı ocak Bedosaki ve ortaklarına, 217 numaralı ocak Setrak Penbeciyan ve ortaklarına, 276 numaralı ocak Mehmed, Hüseyin, Petro, Hacı Vasil ve ortağı tarafından işletilmekteydi. Bunların dışında Dökük ve Küçük Liman'da yer alan diğer ocaklar yine gayrimüslimler tarafından işletilirken, Kapusuyunda yer alan ocak ise Müslümanlar tarafından faaliyetini sürdürmekteydi (Samancıoğlu, 1942:71). Amasra'daki madenlerin dışında Bartın'ın en zengin tüccarlarından olan Cevahircioğlu Bedosaki ve ailesinin ayrıca Zonguldak'ta Kilimli, Kozlu, Acılık ve Alacağzı mevkielelerinde de maden ocakları bulunmaktaydı (Öğreten, 2007: 155-176). Bartın'da madencilik açısından diğer bir verimli bölge Kurucaşile bölgesiydi. Burada kömür madeni keşfedildikten sonra imtiyaz hakkı 1874 yılında 45 sene müddetle Ebniye-i Seniyye kalfası Sarkis Bey'e verilmişti. Sarkis bey varisleri tarafından işletilen madenin imtiyazı son olarak 1920 yılında *Şirket-i Ticariye, Sanaiyye ve Maliye Osmanlı Anonim Şirketi*'ne bırakılmıştı (Çetin, 2017: 247-248). Bartın ve çevresinde yoğun bir kömür madeni havzasının bulunması şehir içinde madenlere bağlı olarak farklı meslek kollarını da ortaya çıkarmıştı. Bunlar madenciler, maden oduncuları ve kömürcülerdi. Bu meslek kolları madenlerin taşınmasında ve iç ve dış pazarda satılmasında etkin rol oynamaktaydılar. Şark Ticaret Yıllıklarına göre madenlerin ihracatı konusunda köklü bir geçmişe sahip olan Anastasiades, Zamboglou ve ortaklarının neredeyse tekel olarak Osmanlı Devleti'nin yıkılışına kadar Bartın'da hizmet verdikleri anlaşılmaktaydı (Annuaire Oriental du Commerce, 1908: 2026; Annuaire Oriental du Commerce, 1914: 1379; Annuaire Oriental du Commerce 1922: 1235).

Madencilik dışında şehir içi meslek kolu olarak maden odunculuğuna dikkat çekmek gerekir. Gerek kereste fabrikaları gerekse madenler için ağaçlardan elde edilen odunlar ayrı bir sektör oluşumuna katkı sağlamıştı. Odunlar maden ocağında maden direği olarak kullanıldığı gibi demiryollarını raylarını birbirine bağlayan traversler içinde gerekliydi (Demir ve Erçin, 2020: 1619. Bartın'da maden odunculuğu işi tamamen gayrimüslimlerin elindeydi. 20. yüzyılın başlarında Xenophon Joannides ve Georges kardeşler Bartın'da sektörün önde gelen temsilcileriydi (Annuaire Oriental du Commerce, 1908: 2025). Daha sonra bu isimlere Jean ve Apostolou Sterghidis de eklenmişti (Annuaire Oriental du Commerce, 1914: 1379;





Şark Ticaret Yıllıklarına Göre Osmanlı Devleti'nin Son Döneminde Bartın'ın İktisadi Hayatında Meslekler

Annuaire Oriental du Commerce, 1922: 1235). Bartın'ın büyük sanayisini oluşturan maden işletmeciliğine bağlı şehir içi gelişim gösteren sektörlerden birisi de kömürcülüktü. Amasra ve Zonguldak'ta birçok kömür madeni ocağı işleten Cevahircioğlu ailesi şehir içi ve şehir dışı kömür ticaretinde de etkinliğini sürdürmekteydi. Yine Amasra Tarlaağzında maden ocağı işleten Edhem ağa ve ortakları ile Pandelakis'te şehir içi ve dışı kömür satışında diğer önde gelen isimler olarak dikkat çekiyorlardı (Annuaire Oriental du Commerce, 1908: 2025; Annuaire Oriental du Commerce, 1914: 1379; Annuaire Oriental du Commerce, 1922: 1235).

İhracata yönelik sektörlerin bölgede gelişim göstermesi ve Bartın'ın liman kenti olması beraberinde finans kurumları olarak bankaları, sigortacıları ve bankerleri de bölgeye çekmeye başladı. Osmanlı Devleti'nde ilk banka 1847 yılında İstanbul'da Dersaadet Bankası adıyla kuruldu. Bu deneyim kısa süreli oldu ve banka 1852 yılında iflas etti. 1856 yılında İngiliz yabancı sermaye destekli Osmanlı Bankası'nın kurulması bankacılık sektörünü daha profesyonel hale getirdi. 1864 yılından itibaren Osmanlı Devleti'nde artan sayıda yabancı bankalar kurulmaya başlandı. Bankalar kurulduktan sonra Osmanlı topraklarında seçtikleri sanayi potansiyeli yüksek yerlerde şubeler açmaya başladılar (Duman, 2020: 429). Bartın şehri kömür madeni yataklarına yakınlığı ve bir liman kenti olarak çeşitli yerli ve yabancı bankaların şube temsilciliklerinin uğrak noktası oldu. 1908 yılında Bartın'da Osmanlı Bankası, Ziraat Bankası, Atina Bankası ve Deutsche Orientbank'ın temsilcilikleri bulunuyordu. Ziraat Bankasının temsilciliğini Şefki Bey yaparken, diğer üç bankanın temsilciliğini birçok sektörde hizmet veren Prodromos Constantinides yapıyordu (Annuaire Oriental du Commerce, 1908: 2025). 1914 yılında Bartın'da temsilciliği olan bankalara Türkiye Bankası, Selanik Bankası ve Wiener Bank-Verein'in temsilcilikleri de eklendi (Annuaire Oriental du Commerce, 1914: 1378). Osmanlı Bankası dışındaki bankaların temsilcilikleri cumhuriyetin ilanına kadar Bartın'daki varlıklarını sürdürdüler (Annuaire Oriental du Commerce, 1922: 1234). Bunların dışında 1914 yılında Bartın'da ziraat ve ticareti geliştirmek için 30.000 liralık hisse ile Bartın İktisad-ı Milli Anonim Şirketi kuruldu. İslam şirketi olarak kurulan şirketin sermayesi için Bartın'dan beş bin, Zonguldak, Devrek ve Ereğli kazalarından onar bin hisse toplandı. Sermayeyi arttırmak için şirket bünyesinde Ziraat Bankasının da desteği alınarak ayrı bir banka kurulmak istendi. Ziraat Bankası gerekli desteği sağlamadığı için Bartın özelinde ayrı bir banka kurma girişimi sonuçsuz kaldı (BOA, DH.İD. 107/81. M. 1914).

20. yüzyıla girilirken bir başka gelişim gösteren sektör sigortacılıktı. Osmanlı Devleti'nde ilk sigorta şirketleri sınırlı sayıda da olsa Tanzimat döneminde yabancılar tarafından kurulmuştu. Özellikle Sultan II. Abdülhamid döneminde İstanbul ve Anadolu şehirlerinde deniz nakliyat sigortası, yangın ve hayat sigortası alanında faaliyet gösteren şirketlerin sayısı giderek artış göstermişti (Özger, 2017: 32-34). Bartın şehri de sigortacılık faaliyetlerinden geri kalmadı. Özellikle 1898 yılının sonlarında Bartın çarşısında çıkan büyük yangında 330 dükkân ve mağaza, 30 kahvehane ve kiraathane, 12 fırın, 6 hane, 4 ticari eşya deposu, 3 cami, 1 mektep ve 1 meyhane yangına teslim oldu (BOA, DH.MKT. 2151/76).





M.1898). Yangından sonra yabancı yangın sigorta şirketlerinin dikkati Bartın'a yoğunlaştı. Diğer taraftan devlet içerisinde 19. yüzyılın sonlarından itibaren deniz nakliyatında ticaret hacminin artışıyla liman kentlerinde sigortacılık faaliyetleri gelişim gösterdi (Çapar, 2020: 449). Bartın liman kenti olarak sigorta şirketlerinin yoğun faaliyet gösterdiği yerlerden birisi olarak dikkat çekmeye başladı. 1908 yılında Bartın'da Balkan, L'Union, Mannheim, New York ve Poenix olmak üzere toplam 5 adet sigorta şirketi acentesi hizmet veriyordu. Sigorta acentelikleri gayrimüslimler tarafından yürütülmekteydi. Bu bağlamda L'union ve Mannheim sigorta şirketlerinin acenteliğini Joannillis yürütürken, Balkan şirketi acenteliğini Karamanian, New York şirketi acenteliğini Cosma Arslanoğlu, Poenix şirketi acenteliğini ise Vassiliades yapıyordu (Annuaire Oriental du Commerce, 1908: 2025). Birinci Dünya Savaşı yıllarında yukarıda saydığımız 5 sigorta şirketinden Balkan ve Poenix şirketi Bartın'dan çekildi. Bunun yerine bir eksikle şehrin ileri gelen gayrimüslimlerinden Haralambos'un¹ acenteliğini yaptığı Anatolie Sigorta şirketi şehirde faaliyete başladı (Annuaire Oriental du Commerce, 1914: 1378). Böylelikle gayrimüslim acentelerin yönetiminde L'Union, New York, Mannheim ve Anatolie sigorta şirketleri Osmanlı Devleti son bulana kadar kesintisiz olarak şehirde faaliyetlerine devam ettiler (Annuaire Oriental du Commerce, 1922: 1234).

Osmanlı Devleti'nde özellikle Müslümanlar ile gayrimüslimlerin iç içe yaşamasının etkisiyle karşılıklı borç para verme işi 19. yüzyılda giderek artış göstermişti. Sanayileşme hamlesi ve artan iş kolları piyasada para gereksinimini arttırmıştı. Bartın özelinde de Müslümanlar ile gayrimüslimler arasındaki ticari ilişkilerin artışı sarraflığı karlı bir iş kolu olarak ortaya çıkardı. 19. yüzyılda yoğun bir şekilde Bartın'a gelmeye başlayan gayrimüslimler giderek zenginleşerek sarraflığa yöneldiler. Özellikle 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren sarraflar toplumda belirgin hale gelmeye başladı. Örneğin 1848 yılında Uncuoğlu Karabet gerek Bartın'daki gerekse Amasra ve Ulus'taki ahali ile yüklü miktarda borç para alışverişine girdi (BOA, A.MKT. 124/74. M. 1848). Onu 1852 yılında Müslümanlara borç para veren Sarraf Astador izledi (BOA, A. MKT.UM. 97/37. M. 1852). Aynı dönemlerde sayıları az da olsa Müslüman sarraflara da rastlanıyordu. Sarraf Hacıoğlu Mircan bunlardan biri olarak dikkat çekmekteydi (BOA, A.MKT.DV.65/70. M. 1852). Bununla birlikte sarraflık genellikle gayrimüslimlere özgü bir meslek dalı olarak kalmaya devam etti. Bartın'a dair tutulan kadı sicilleri Bartın'da sarraflık yapan isimler hakkında bilgiler vermesi bakımından önemlidir. Kadı sicillerine göre Bartın'da Meclis Mahallesinde oturan Osmanlı Devleti'nin Ermeni tebaasından Karakaşoğlu Anob veledi Nişamzam (Oktay, 2022: 164), yine aynı mahallede oturan Rum milletinden Vahadaroğlu Todori veledi Haralambos (Çetintaş, 2019: 683) ile Cevahircioğlu Bedosaki (Çetintaş, 2019: 519) ve Yazıcı Bedos'un (Çetintaş, 2019: 113) sarraflık yaptığını görmekteyiz. Şark Ticaret Yıllıkları Bartın'da sarraflık faaliyeti yürüten bazı

¹ Haralambos Efendi Bartın Kazasının önemli gelir kalemlerinden olan Tütüncülük mesleği ile de ilgilenmekteydi (BOA, Y.PRK.AZJ. 29/84. M. 1894). Kendisi aynı zamanda bir süre Bartın Kazasının aşar mültezimi olarak da görev yapmıştı. BOA, Y.PRK.AZN. 20/69. M. 1899).





Şark Ticaret Yıllıklarına Göre Osmanlı Devleti'nin Son Döneminde Bartın'ın İktisadi Hayatında Meslekler isimlerin farklı meslek grupları içerisinde de yer aldığını ortaya koymaktadır. Zira sarraflık yapanlar aynı zamanda bankerler ve döviz bozma ve alıp satma işleriyle uğraşan para değiştiricileridir. 1908 yılı verilerine göre Prodromos Constantinides ve Jacovides isimli gayrimüslimlerin hem bankerlik hem de para değiştirici olarak sarraflık yaptığını söyleyebiliriz. Bu isimlere Iordanides, Sterghides ve sicillerde de karşımıza çıkan Vahadaroğlu Todorı'yi de eklemek mümkündür (Annuaire Oriental du Commerce, 1908: 2025). Saydığımız isimler içerisinde özellikle üç isme dikkat çekmek gerekir. Bunlar Prodromos Constantinides, Jacovides ve Vahadaroğlu Todoridir. Zira bu isimler 1914 ve 1922 Şark Ticaret Yıllıkları verilerinde de aynı şekilde karşımıza çıkmaktadır (Annuaire Oriental du Commerce, 1914: 1378- 1379; Annuaire Oriental du Commerce, 1922: 1234-1235). Sarraflıkla bir diğer bağlantılı meslek grubu kuyumculuktu. Parayı ellerinde tutan gayrimüslimler kuyumculuk mesleğinde de ön plandaydı. Öyleki Bartın'da sarraflık yapan Sterghides 20. yüzyıla girilirken aynı zamanda Bartın'ın en önemli kuyumcusu durumundaydı. Ona bu meslekte bir süre sonra Athanase Artemoğlu'da eşlik etmeye başlamıştı (Annuaire Oriental du Commerce, 1908: 2026; Annuaire Oriental du Commerce, 1914: 1379; Annuaire Oriental du Commerce, 1922: 1235). Şehir içi para dolaşımını sağlayan diğer bir meslek komisyoncularıydı. Bunlar para alışverişinde aracılık yapan kişilerdi. Şark Ticaret Yıllıklarında Bartın'daki başlıca komisyoncular Laz zade Hüseyin, Abdullah Efendi ve J. Iordanoğlu olarak dikkat çekiyordu (Annuaire Oriental du Commerce, 1908: 2025; Annuaire Oriental du Commerce, 1914: 1379; Annuaire Oriental du Commerce, 1922: 1235).

Yeni gelişmekte olan meslek grupları içerisinde uzmanlık gerektiren meslek gruplarına özellikle değinmek gerekir. Bunların başında avukatlık mesleği gelmekteydi. Avukatlık mesleğinin yaygınlaşması 20. yüzyılın başlarıdır. Tanzimat öncesi dönemde avukatlığa benzer bir işlevi, ilk olarak arzuhalciler yerine getirmiştir (Örsten, 2014: 740). Tanzimat Fermanı sonrasında Batı hukuk sisteminin Osmanlı Devleti'nde uygulanmaya başlamasıyla birlikte davâ vekili ve davâ vekâleti sistemi geçerli olmuştur. Dava vekilliği tam anlamıyla avukat terimine karşılık gelmemekle birlikte, mahkemelerde mübaşirlik yapmış mahkeme usulü bilen kişiler vekillik görevini üstlenirdi. Bu vekiller savunucu niteliğinde değil, daha çok İslam hukukunda gıyabında yargılama olmaması gerekliliğinin getirdiği zorunluluk nedeniyle kişinin kendisini temsil etmesi için vekillik yaparlardı. 1875'ten sonra dava vekilliği yapabilmek için ruhsatname alınması zorunlu hale getirilerek, dava vekili olmak için gereken şartlar belirlenmişti. Bu sistemin avukatlığa dönüşebilmesi ancak belirli aşamaların tamamlanmasından sonra söz konusu olmuştur (Çağ ve Öztürk, 2021: 539; Özkent, 1940: 1-3). Bartın kadı sicillerinde yer alan dava kayıtlarında 19. yüzyılda Bartın'da dava vekilliği yapan gayrimüslimlerin isimlerine rastlamaktayız. Rum milletinden Yorgi Efendi veled-i Hacı Kostan (Kılıçal, 2022: 134), Yuvar Fehmi Efendi veled-i Kırıko (Çetintaş, 2019: 132), Ankaralı Yorgaki Efendi (Çetintaş, 2019: 76, 78, 80, 88, 89, 101, 109, 113, 139), Lazarioğlu Avparmanos (Çetintaş, 2019: 123) ve Musioğlu Yovakim Efendi dâmâdı Eftim Efendi (Çetintaş, 2019: 98)





dava vekilliği yapan gayrimüslimlerdir. En fazla vekillik görevi üstlenen kişi Adamescud Mahallesinden Kapıcı oğlu Dimitri hanesinde ikamet etmekte olan Yorgi Efendi velet-i Hacı Kostan'dır. Yuvan Fehmi Efendi veled-i Kiryako ve Ankaralı Yorgaki Efendi'nin üstlendikleri dava sayısı oldukça fazladır. Müslüman ya da gayrimüslim fark etmeksizin davalarında kendilerini temsil etmeleri için talepte bulunmuşlardır. Genel mahiyette miras davaları ve alacak- verecek davalarında dava vekilleri tayin edilmişti. Örneğin Cevahircioğlu Bedosaki damadı Kuço Efendi, Bartın kaza ve köyleri ahalisi ile Devlet-i Aliyye memurları haklarında açacağı veya kendisi aleyhine açılacak davalarda kendisini temsil etmek üzere Çerkeşli Safvet Efendi'yi vekil tayin etmiştir (Çetintaş, 2019: 83). Çerkeşli Safvet Efendi'nin başarılı bir dava vekili olduğu görev aldığı dava sayısının fazlalığından anlaşılmaktadır (Çetintaş, 2019: 79). 1908 yılı Şark Ticaret yıllığında adı geçen iki Müslüman avukattan biri Safvet Efendi'dir (Annuaire Oriental du Commerce, 1908: 2025). Müslüman tebaadan dava vekilliği yapan bir diğer isim Fırıncı Mustafazade İsmail Efendi'dir (Çetintaş, 2019: 139). Şark Ticaret yıllıklarında ise Bartın'da üç avukatın görev yaptığı kayıtlıdır. 1908 yılında iki Müslüman ve bir gayrimüslim, sonrasında ise bir Müslüman ve iki gayrimüslim avukatın bilgileri mevcuttur. Yukarıda bahsettiğimiz Safvet Efendi ismi sadece 1908 yılı ticaret yıllığında geçmektedir. Sonrasında karşımıza çıkan isimler Hüseyin Efendi, Christodoulides, Mina Kaitsoğlu'na aittir (Annuaire Oriental du Commerce, 1908: 2025; Annuaire Oriental du Commerce, 1914: 1378; Annuaire Oriental du Commerce, 1922: 1234).

Uzmanlık gerektiren diğer bir meslek kolu doktorlardı. Osmanlı Devleti'nde modern hekimlik 1827 yılında Tıbbiye Mektebi'nin açılmasıyla başlamakla birlikte 1861 yılında Sivil Tıp mektebinin açılması ile sağlık sektörü teşkilatlanma sürecine girmişti. 1871 yılında ise taşraya hekimler görevlendirilmesine karar verilmişti (Aydın, 2004: 186). Doktorlar bu karardan sonra vilayetlerde görünür hale gelmişti. Bartın'da doktorluk küçük bir kaza olması sebebiyle daha geç yıllarda gelişim gösterdi. 1890'lı yılların sonunda Bartın'da askeri doktor olarak Tabib Yüzbaşı Hulki Efendi'nin görev yaptığını bilmekteyiz (Yılmaz, 2023:177). Bununla birlikte 20. yüzyılın başlarından itibaren Bartın'da doktorluk mesleğini bir süre Mehmed Bey ve Livas isminde bir gayrimüslimin yaptığını görmekteyiz (Annuaire Oriental du Commerce, 1908: 2025). Daha sonradan Mehmed Bey görevinden ayrılmış ve doktorluk mesleği tamamen Livas ve Demetre Yetiou isimli iki gayrimüslim tarafından yürütülmüştür (Annuaire Oriental du Commerce, 1908: 2025; Annuaire Oriental du Commerce, 1914: 1379).

Doktorluk mesleği ile bağlantılı olan bir başka meslek kolu eczacılıktı. Eczacılık 19. yüzyıla kadar Osmanlı Devleti'nde gelişmiş bir meslek dalı değildi. Tıbbiye mektebinin içinde askeri eczacılığın faaliyete geçmesinden sonra 1873 yılında normal eczacılık sınıfı da açılmıştı (Yıldırım, 2009-10: 283.) Anadolu şehirlerinde açılan hastanelerin sayesinde eczacılık mesleği önem kazandı. Diğer şehirlerde olduğu gibi eczacılık mesleği Bartın'da da gayrimüslimlerin elindeydi. 1908 yılında Lazarides ve Tcholakian Efendiler şehirde eczacılık mesleğini yürüttüler (Annuaire Oriental du Commerce, 1908: 2026). Yıllıklarda ismi yer almayan bir





Şark Ticaret Yıllıklarına Göre Osmanlı Devleti'nin Son Döneminde Bartın'ın İktisadi Hayatında Meslekler diğer eczacı Harilois Efendi'dir. Aşcıoğlu'nun verdiği bilgiye göre Rum eczacı 1 Temmuz 1914 tarihli Belediye Meclisi kararı ile Belediye Eczanesi Rum eczacı Harilois Efendi'ye devredildi (Aşcıoğlu, 2011: 199). Ticaret yıllıklarında bu isme rastlanmaması dikkat çekicidir. Yıllıklara göre 1914 yılında Tcholakian Efendinin mesleği bırakmasıyla Lazarides 1922 yılına kadar kesintisiz olarak eczacılık mesleğini sürdürmüştü *Annuaire Oriental du Commerce*, 1914: 1379; *Annuaire Oriental du Commerce*, 1922: 1235).

Osmanlı Devleti'nde uzmanlık gerektiren meslek kollarından birisi de saatçilikti. Devlet içerisinde kullanılan saatler genellikle yurtdışından gelmekle birlikte 19. yüzyıldan itibaren konak ve evlerin en önemli ziynet eşyalarından biri olarak dikkat çekmekteydi. Avrupa'dan çeşit çeşit getirilen kıymetli saatler saatçi esnafı tarafından satılmaktaydı. Bu nedenle saatçi esnafı içerisinde güçlü servet sahipleri bulunmaktaydı (Yılmaz, 2011: 48). Bartın'da saatçilik mesleği hem Müslümanlar hem de gayrimüslimler tarafından rağbet görmekteydi. Şark Ticaret Yıllıklarına göre 1908 yılından 1922 yılına kadar şehirde saatçilik mesleği Müslümanlar adına Mehmed ve Halil Efendiler tarafından yürütülürken, gayrimüslimler adına Paraskeva Efendi saatçilik mesleğini icra etmekteydi (*Annuaire Oriental du Commerce*, 1908: 2026; *Annuaire Oriental du Commerce*, 1914: 1379; *Annuaire Oriental du Commerce*, 1922: 1235).

Uzmanlık gerektiren diğer bir meslek grubu Şark Ticaret Yıllıklarında bahsedilen tamircilerdi. Tamircilik mesleği uzmanlık gerektiren bir meslek olmakla birlikte bu kişilerin tam olarak neyin tamirini yaptıklarına dair bir bilgiye sahip değiliz. 1908 yılından 1922 yılına kadar Bartın'da kesintisiz olarak bu mesleği Dimitriadis ve Palamides isimli iki gayrimüslimin icra ettiğini görmekteyiz (*Annuaire Oriental du Commerce*, 1908: 2026; *Annuaire Oriental du Commerce*, 1914: 1379; *Annuaire Oriental du Commerce*, 1922, s. 1235).

1.3. Yeni Hayat Tarzına Yönelik Meslekler

1838 Osmanlı-İngiliz Ticaret Antlaşması'nın imzalanmasının ardından Osmanlı Devleti giderek Avrupa sanayi mallarının en önemli müşterilerinden biri haline geldi. Giyim kuşamdan ev tefrişatına Batılı tüketim alışkanlıklarına doğru bir eğilim başladı. Yeni hayat tarzını yansıtan ürünlerin talep görmesi, yeni bir meslek erbabı olarak kolonyal mal tüccarı adı verilen grubu ortaya çıkarmıştır. Şark Ticaret Yıllıklarına göre Bartın'da bu meslek grubu ikisi Müslim ikisi gayrimüslim olmak üzere dört tüccardan oluşmaktadır. Constantin Danielides, Alex Ioannides, Günali (Ouniali) Mehmet Hüseyin, Günali (Ouniali) Mehmet oğlu Rıza 1908'den 1922'ye kadar kolonyal mal tüccarı olarak faaliyet gösterdiler *Annuaire Oriental du Commerce*, 1908: 2025; *Annuaire Oriental du Commerce*, 1914: 1379; *Annuaire Oriental du Commerce*, 1922: 1235). Ticaretini yaptıkları ürün çeşitlerinin neler olduğu ya da hangi ülkelerin ürünlerini sattıklarına dair yeterli bilgimiz olmamakla birlikte züccaciye ve cam eşya satışı yaptıklarını söyleyebiliriz. Nitekim ticaret yıllıklarında Bartın'da ayrı bir meslek kolu olarak yer verilen züccaciye ve cam eşya satıcılarından biri aynı zamanda sömürge mallar





tüccarı Güneli (Ouniali) Mehmet Hüseyin'dir. Yeni hayat tarzına uygun ürünlerden züccaciye ve cam eşya satışını yapan bir diğer isim ise Madam Joseph'tir (Annuaire Oriental du Commerce, 1908: 2027; Annuaire Oriental du Commerce, 1914: 1380; Annuaire Oriental du Commerce, 1922: 1236).

Bartın'da 20. yüzyılın başlarında şekillenen diğer bir meslek kolu otelcilikti. Özellikle 19. yüzyılda dünya genelinde başta ticari amaçlarla olmak üzere dini ve kültürel etkileşimin etkisiyle çok sayıda insanın Osmanlı topraklarına gelmesiyle başkent İstanbul başta olmak üzere liman kentlerinde gelenleri ağırlamak üzere birçok otel ve misafirhane açıldı (Çetin, 2018:1). Bartın'da gelişen ticari potansiyelinin etkisiyle daha fazla tüccarı ağırlamaya başlamıştı. Bu etkiyle birlikte Avgherinos ve Tigrelides Efendiler şehirde kendi otellerini kurarak işletmeye başladılar (Annuaire Oriental du Commerce, 1908: 2026). Kısa bir süre sonra bu otellere Leondiades ve İncoğlu Hasan'ın da otelleri eklendi. 1922 yılına kadar oteller şehirde varlıklarını sürdürdü (Annuaire Oriental du Commerce, 1914: 1379; Annuaire Oriental du Commerce, 1922: 1235).

Yeni hayat tarzına yönelik bir diğer meslek fotoğrafçılık idi. Osmanlı Devleti'nde modern fotoğrafçılık Tanzimat Fermanı'nın ilanından sonra Fransızların etkisiyle gelişmiştir. Özellikle gayrimüslim vatandaşların ilgi gösterdiği fotoğrafçılık, Sultan Abdülaziz (1861-1876) ve Sultan II. Abdülhamid (1876-1909) dönemlerinde popüler bir meslek haline geldi (Gözeller, 2021: 103-104). Büyük şehirlerden başlayarak giderek taşrada yaygınlaşan fotoğrafçılık 20. yüzyılın başlarında Bartın'da da gelişim gösterdi. Bartın'da bu mesleğin temsilcileri Cumhuriyet'in ilanına kadar Leon ve Migrelides Efendiler olmuştur (Annuaire Oriental du Commerce, 1908: 2026; Annuaire Oriental du Commerce, 1914: 1379; Annuaire Oriental du Commerce, 1922: 1235).

Yeni hayat tarzına yönelik ele alacağımız son meslek kolu denizyolu vapur taşımacılığı ve işletmeciliğidir. Denizyolu ticareti Osmanlı Devleti'nde kara ticaretine göre zamanla gelişim gösteren bir unsurdur. Bu noktada limanlar devletin ticari gelişimine katkı sağlamaktaydı. Limanlar sayesinde zor hava koşullarına rağmen insanların gereksinim duyduğu mallar deniz taşıtları kullanılarak gerekli yerlere taşınabilmekteydi. Deniz taşıtlarının gelişimi ve korunaklı limanların inşası sayesinde deniz ticareti Osmanlı Devleti'nde kara ticaretine göre giderek daha önemli bir konuma yükselmişti (Mecmua-ı Umur-ı Nafia, Ocak 1885:106). Bartın bir liman kenti olması nedeniyle ticari açıdan gelişimini önemli ölçüde deniz taşımacılığı ve ticaretine borçluydu. 1880'li yıllardan itibaren deniz ticaretini üst noktaya taşıyan Avrupalı Devletler bölgeye adapte olmaya başlayarak deniz taşımacılığında Osmanlı vapurları ile birlikte etkin hale gelmeyi başardılar. 1883 yılında Osmanlı Bandıralı Harisovergi Kumpanyasına ait İstamnahos vapuru Cide, Amasra ve Bartın limanlarına uğrayarak yolcu almaya başlayacağını duyurdu (BOA, DH.MKT. 1342/96. M. 1883). İngilizlerde bu girişimlerden geri kalmadı. Fisherman isimli İngiliz kumpanyasına ait vapur İstanbul'dan Bartın'a yolcu taşımaktaydı (BOA, Y. PRK. ŞH. 2/68. M. 1887). Bölgede





Şark Ticaret Yıllıklarına Göre Osmanlı Devleti'nin Son Döneminde Bartın'ın İktisadi Hayatında Meslekler

Osmanlıya ait İdare-i Mahsusa vapurları sıklıkla dolaşmaya başladığından bu vapurlarla rekabet etmek isteyen Andon isimli bir şahısta İngiliz bandıralı Preme vapurunu kiralayarak Ereğli'den Bartın'a yük ve yolcu taşıma girişiminde bulundu (BOA.HR.TH. 91/1. M. 1889). İngiliz vapurlarının özellikle İstanbul ile Bartın arasında yolcu ve eşya taşıması Osmanlı hükümetini rahatsız ettiğinden bu güzergahta bu vapurların engellenerek bunun yerine İdare-i Mahsusa vapurlarından birinin ayrıca görevlendirilmesine ayrıca karar verildi (BOA, DH.MKT. 1675/35. M. 1889). Bununla birlikte nehir kenarı olan Bartın'a yabancı vapurların gelişlerinin engellenmesi kuralına uymayan İngiliz Oksin vapuru Osmanlı hükümeti ile İngilizler arasında ufak çaplı bir krize neden oldu. Kriz uzun yıllar devam etmesine rağmen nihayetinde Oksin vapurunun sahibi Mösyö Lambros'a Osmanlı hükümeti tarafından 2000 lira ödenmesi ile kriz sona erdi. (Yılmaz, 2020: 349-351). Osmanlı hükümetinin engelleme çalışmalarına rağmen Yunan bandıralı Premenor Kejifo vapuru ise düşük fiyatla Bartın'a yolcu ve eşya taşımaya devam etti (BOA, DH.MKT. 1853/64. M. 1891). Yunan bandıralı vapurlar bölgedeki Rum soydaşlarının teşvik ve destekleriyle ticari ve yolcu taşıma amacıyla Bartın'a sıklıkla gelmeyi sürdürdü. Sadece 1895-1896 yılları arasında Amasra iskelesine beş, Bartın iskelesine iki yelkenli olmak üzere toplam yedi Yunan yelkenli vapuru giriş çıkış yaptı. Aynı yıl Osmanlı vapurları ise gerek yolcu gerek eşya taşımak için Bartın ve çevresinde ezici bir çoğunluk sağladı. Öyle ki 1895-96 yılları arasında Amasra iskelesine 480 yelkenli, 57 Buharlı, Bartın iskelesine 501 yelkenli, 85 Buharlı Osmanlı gemisi giriş çıkış yaptı (Cozzonis Efendi, 1896: 13). Bu veriler İdare-i Mahsusa vapurları başta olmak üzere Osmanlı Bandıralı vapur ve gemilerin giderek Bartın ve çevresinde taşımacılıkta tekel haline gelmeye başladığını gösteriyordu.

Osmanlı hükümetinin politikaları sonucu bölge taşımacılığında rekabeti kendi lehine çevirmesi bazı zorlukları beraberinde getirdi. Zira Bartın, Cide ve Amasra sahilindeki ahali geçimini ziraat, eşya ihracatı ve nakliyat ticareti ile sağladığından bu sahillere zamanla İdare-i Mahsusa tarafından Mersin vapuru tahsis edildi; ancak Mersin vapuru küçük ve yavaş olduğundan bir süre sonra yetersiz kaldı. Bu vapurun yerine 1903 yılının sonlarında daha hızlı ve yüksek eşya kapasiteli Paris vapuru hizmete sunuldu (BOA, DH.MKT. 811/62. M. 1903). Paris vapurunun hizmete girmesinden sonra taşımacılık hızlı bir gelişim gösterdi. Bölgede vapur taşımacılığı işinin karlı bir gelir kapısına dönüşmesi şehrin ileri gelenlerinin bu işletmelerin temsilciliğini üstlenmelerini sağladı. 1908 yılında İdare-i Mahsusa vapurlarının Bartın temsilciliğini Cemil Efendi üstlendi. The Anatolian şirketi temsilciliğini ise Bartın'da farklı sektörlerde de ticaret yapmakta olan Prodromos Constantinides yürüttü (Annuaire Oriental du Commerce, 1908: 2025). 1914 yılına gelindiğinde ise Vapur taşımacılığında yeni vapurların hizmete girdiği görülmekteydi. Bartın'dan Adalar ve Selanik vapurları taşımacılığa başladı. Adalar vapuru temsilciliğini Kilidzade Rıza Efendi, Selanik Vapuru temsilciliğini ise bölgenin ileri gelen tüccarlarından Yirmibeşoğulları üstlenmişti (Annuaire Oriental du Commerce, 1914: 1378). Kilidzade Rıza Efendi ve Yirmibeşoğulları bu görevi aynı





güzergahlarda 1923 yılına kadar kesintisiz sürdürdüler (Annuaire Oriental du Commerce, 1922: 1235).

Sonuç

19. yüzyılın sonlarından itibaren Bartın'da mesleki çeşitliliğin hem korunmaya devam ettiği hem de belirli alanlarda dönüşüm geçirdiği gözlemlenmiştir. Geleneksel zanaatkârlık temelli meslek grupları kent ekonomisinde hâlâ önemli bir yer tutarken, dış ticaretin gelişimi ve Avrupa merkezli ekonomik ilişkilerin etkisiyle yeni meslek gruplarının da ortaya çıktığı görülmektedir.

İncelediğimiz Şark Ticaret Yıllıklarında, Bartın'da toplamda 38 meslek kolu tespit edilmiştir. Bu meslekler geleneksel meslekler, gelişmekte olan yeni meslekler ve modern yaşam tarzına ait meslekler olmak üzere üç ana kategoride değerlendirilmiştir. Bu sınıflandırma, Bartın'ın sadece tarım, ormancılık ve kereste ticaretine dayanan klasik yapısını aşarak, daha karmaşık ve çok boyutlu bir ekonomik yapıya evrildiğini göstermektedir. Özellikle liman kentlerinin dış ticarete açılmasıyla birlikte, sermaye akışı, uzmanlık mesleklerinin gelişimi ve tüketim alışkanlıklarındaki değişim, Bartın gibi yerel merkezlerin iktisadi kimliğini yeniden şekillendirmiştir. Ticaret yıllıklarının şehirdeki tüm meslek çalışanlarını kapsadığını söylemek mümkün değildir. Zira farklı çalışmalarda isimlerine rastlanan ancak ticaret yıllıklarında kaydedilmemiş meslek erbabı da mevcuttur.

20. yüzyılın başlarında şehirdeki işyerleri genel hatlarıyla küçük işletmelerden oluşmaktaydı. Bu işletmelerin milletlere göre dağılımına bakıldığında gayrimüslimlerin özellikle Rum tebaanın ezici bir çoğunluğa sahip olduğu gözükmemektedir. Büyük sanayi ve fabrikalaşma anlamında başat rolü kereste fabrikaları çekmekteydi. Kereste dışında un fabrikasının da ismi geçmektedir.

İsimler üzerinden bir analiz yapılacak olursa -kesinlik ifade etmemekle birlikte- tüm sektörlerde Ermeni tebaaya mensup meslek erbabı sayısı çok azdır. Az sayıda Ermeni tüccar ve işletmecinin bulunduğu anlaşılmaktadır. Şehir içi ticarete Rum tüccarların lokomotif görevini üstlendiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

1908-1922 yılları arasında Bartın'da gayrimüslim meslek temsilcisi sayısının Müslümanların yaklaşık 2 katı olduğu görülmektedir. Müslümanlar bankerlik, gıdacılık, çarşafçılık, eczacılık, fotoğrafçılık, kuyumculuk, kümes hayvancılığı, maden odunculuğu, madencilik, marangozluk, para değiştiriciliği, sabun ve yağcılık, sigortacılık, şarap ve sakızcılık, tamircilik, terzilik ve büyük çaplı tüccarlık işleri alanında hiç faaliyet göstermemişlerdir. Gayrimüslimler ise Müslümanlara nazaran demircilik ve halatçılık dallarında hiç faaliyet göstermemişlerdir.

Şark Ticaret Yıllıklarında yer alan tüm mesleklerin 1908'den itibaren şehrin iktisadi hayatında yapılageldiği göze çarpar. Yani geleneksel mesleklerin yanında yeni meslekler de





Şark Ticaret Yıllıklarına Göre Osmanlı Devleti'nin Son Döneminde Bartın'ın İktisadi Hayatında Meslekler şehrin iktisadi hayatında kalıcı olarak yer edinmiştir. Bilhassa finans sektörüne ait meslekler 20. yüzyılın başında şehirdeki faaliyetlerini aktif şekilde sürdürmektedir. Özellikle ihracata yönelik faaliyetlerin artmasıyla birlikte finans kurumu olarak işlev gören meslekler şehrin ticari yapısına entegre olmuşlardır. Şehirdeki ihracat yoğunluğu kerestecilik ve madencilik sektörleri üzerine yoğunlaşmıştır. Büyük tüccarlar arasında bu sektörleri saymak mümkündür. Kereste ticaretinin daha ziyade Müslümanların elinde olması dikkat çekicidir. Geniş çaplı ihracatın temelinde ise kömür madenciliği geliyordu. Madencilikle bağlantılı olarak maden sütunu da ihraç edilen ürünler arasındadır. Bu sektörde gayrimüslimlerin etkin oldukları görülür.

Yıllıklara göre Bartın'daki imalatçılar tüm diğer meslek kollarına oranla en yüksek sayıdaki iş alanını teşkil eder. Net olarak hangi ürünün imalatını yaptıkları hakkında bilgi sahibi olamadığımız imalatçılar, gayrimüslimlerin çoğunlukta olduğu alanlardan bir diğeridir. Uzmanlık gerektiren alanlar olarak karşımıza çıkan avukatlık, doktorluk ve eczacılık mesleklerinde de daha ziyade gayrimüslimler faaliyet göstermiştir.

Bazı isimlerin birkaç mesleği bir arada icra ettikleri görülür. Örneğin Souvadjoglou Issak yıllıklara yumurtacı, kuruyemişi ve derici olarak kaydedilmiştir. Sarraf olarak faaliyet gösteren isimlerin bankerlik ve para değiştirici olarak da sektörde yer aldıkları görülür. Cevahircioğlu Bedosaki, Yazıcı Bedos, Vahadaroğlu Todorı veledi Haralambos, Prodromos Constantinides ve Jacovides bahsi geçen finans sektöründe söz sahibi isimlerdir. Zira madencilik ve kereste ticareti de yapan Cevahircioğlu Bedosaki ailesi şehirde önemli sermaye birikimi sağlayan ailelerin başında gelmektedir.

Sonuç olarak elde ettiğimiz bulgular, 20. yüzyılın başında Bartın'ın iktisadi yapısını yerel aktörler ve meslek grupları üzerinden anlamaya olanak tanımaktadır. Bu yönüyle çalışma, hem bölgesel ekonomik tarihe katkı sunmakta hem de Osmanlı'nın son dönemindeki yerel dinamiklere dair daha geniş tartışmalara zemin hazırlamaktadır.

Kaynakça

I- Arşiv Belgeleri

A-Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

Sadaret Düvel-i Ecnebiyye Evrakı (A.DVN. DVE.) 11/71. (M. 1841).

Sadaret Mektubi Kalemi (A.MKT.) 124/74 (M. 1848).

Sadaret Devai Evrakı (A.MKT.DV.) 65/70 (M.1852).

Sadaret Umum Vilayet Evrakı (A. MKT.UM.) 97/37 (M. 1852).

Cevdet-i Bahriye (C.BH.) 51/2410 (M. 1815); 72/3436, (M. 1837); 167/7888 (M. 1801).

Dahiliye İdare (DH.İD.) 107/14 (M.1911); 107/81 (M. 1914).

Dahiliye İdare-i Umumiye Ekleri (DH.İ.UM.EK.) 29/104 (M. 1917).





Dahiliye Mektubi Kalemi (DH.MKT.) 811/62 (M. 1903); 960/23 (M. 1905); 1342/96 (M. 1883); 1675/35 (M.1889); 1775/94 (M. 1893); 1853/64 (M. 1891); 1928/12 (M.1892); 2151/76 (M.1898).

Dahiliye Muamelat (DH.TMIK.M.) 79/38 (M. 1899).

Hariciye Nezareti Tahrirat (HR.TH.) 91/1 (M. 1889).

İrade Ticaret ve Nafia (İ.TNF.) 22/29 (M. 1910).

Maliye Nezareti Emlak-ı Emiriyye (ML.EEM.) 485/89 (M. 1904).

Şura-yı Devlet (ŞD.) 1193/48 (M. 1891); 1663/4 (M. 1897).

Yıldız Hususi Maruzat Evrakı (Y.A.HUS.) 479/89/ (M. 1904).

Yıldız Arzuhal Jurnal (Y.PRK.AZJ.) 29/84 (M. 1894).

Yıldız Adliye ve Mezahib Nezareti Maruzatı (Y.PRK.AZN.) 20/69 (M.1899).

Yıldız Şehremaneti Maruzatı (Y. PRK. ŞH.) 2/68 (M. 1887).

II- Süreli Yayınlar

Mecmua-ı Umur-ı Nafia, Fi Rebiülahir 1302, (Ocak 1885) Numero: 4, s.106.

Annuaire Oriental du Commerce, Ed. R. César Cervati. The Annuaire Oriental Ltd., İstanbul, 1908.

Annuaire Oriental du Commerce, Proprietaire The Annuaire Oriental Ltd. İstanbul, 1914.

Annuaire Oriental du Commerce, Ed. Alfred Rizzo, Imprimerie de l'Annuaire Orinetal, İstanbul, 1922.

III- Araştırma ve İnceleme Eserleri

Aktar, Ayhan. 1998. "Şark Ticaret Yıllıklarında "Sarı Sayfalar": İstanbul'da Meslekler ve İktisadi Faaliyetler Hakkında Bazı Gözlemler (1868-1938)". *Toplum ve Bilim* (76):105-143.

Aşçıoğlu, Erkan. 1970. *İktisadi ve Sosyal Yönleriyle Bartın*. İstanbul: Bartın Ticaret ve Sanayi Odası Yayını.

Aşçıoğlu, Erkan. 2011. *Bartın'da Tarih - Kökler 2*. Bartın: Sargın Ofset Matbaacılık.

Aydın, Erdem. 2004. "19. Yüzyılda Osmanlı Sağlık Teşkilatlanması". *OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma Ve Uygulama Merkezi Dergisi* 15(15): 185-207.

Ayverdi, İlhan. 2011. *Asırlar Boyu Tarihi Seyri İçinde Misallı Büyük Türkçe Sözlük 2*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı.

Ballı, Ergül. 2015. *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Bir Liman Kenti Bartın*. İstanbul: Libra Kitap.

Barkan, Ömer Lütfi. 1985. "Osmanlı İmparatorluğu'nda Esnaf Cemiyetleri". *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası* 41(1-4): 39-46.

Cozzonis Efendi 1896. *Blan de L'exercice 1895-96, Statistique Generale De La Navigation Dans Les Ports Ottomans, Du 1er Mars 1895 an 29 Fevrier 1896*. Constantinople.

Çadırcı, Musa. 2013. *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Çağ, Galip, Funda Öztürk. 2021. "Osmanlı Devleti'nde Adli Modernleşme: Tanzimat Döneminde Dava Vekilliği (Avukatlık) ve Baronun Ortaya Çıkışı". *Vakanüvis Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi* 6(2): 537-560.

Çapar, Onur. 2020. "Osmanlı Devleti ve Fransa'da Sigortacılığın Gelişimi Hakkında Karşılaştırmalı Bir Analiz". *Turkish Studies - History* 15(2): 443-458.





- Şark Ticaret Yıllıklarına Göre Osmanlı Devleti'nin Son Döneminde Bartın'ın İktisadi Hayatında Meslekler
- Çetin, Emrah. 2017. "Kurucaşile Kömür Madeni Ocağı ve İşletme İmtiyazı". Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 10(1): 235-248.
- Çetin, Emrah. 2018. "19. Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı Devleti'nde Otel ve Misafirhanelere Dair Düzenlemeler". *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi* 29(1): 1-14.
- Çetintaş, Hatice. 2019. "808/1757 Numaralı Bartın Şer'iyye Sicil Defterinin Transkripsiyonu ve Değerlendirmesi". Yüksek Lisans Tezi, Karabük Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Karabük.
- Çiftyürek, Müge. 2022. "Tarihi Antakya Sabunhanelerinde Geleneksel Sabun Üretim Süreci ve Bu Süreçte Kullanılan Teçhizatlar". *Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 19(49): 473-491.
- Demir, Mine, Abdülkadir Erçin. 2020. "Bartın'ın Ticari Hayatına Yön Veren Bedosaki Ailesinin Adının Karıştığı Ticari Yolsuzluklar (1890-1905)". *History Studies* 12(4): 1617-1638.
- Dıǧırhoǧlu, Filiz. 2011. "XIX. Yüzyıl Karadeniz'inde Yeni Bir Ticari Merkez: Samsun". Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Dilek, Mine, Abdülkadir Erçin. 2024. "Bartın Kazasında Gayrimüslim Nüfusun Gelişimi (1831-1923)". *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi* 9 (Özel Sayı: Dr. Selma Pehlivan'a Armağan): 1900-1937.
- Duman, Damla Ayoǧlu. 2020. "Fransız Kaynaklarına Göre Osmanlı Devleti Topraklarında Kurulan Yabancı Sermayeli Bankalar Arasındaki Rekabet (1856-1914)". *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi / IBAD Journal of Social Sciences* (8): 425-437.
- Esirgen Örsten, Seda, 2014. "Tanzimat'tan Cumhuriyete Avukatlık". *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 63(4): 737-778.
- Faroqhi, Suraiya. 2011. *Osmanlı Zanaatkârları*. Çev. Zülal Kılıç. İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Faroqhi, Suraiya. 2018. *Osmanlı Dünyasında Üretmek, Pazarlamak, Yaşamak*. Çev. Gül Çağalı Güven, Özgür TÜresay. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Genç, Mehmet. 2012. *Osmanlı İmparatorluğunda Devlet ve Ekonomi*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Gözeller, Ali. 2021. "Osmanlı'da Fotoğrafçılığın Gelişimi Ve Yıldız Sarayı Fotoğraf Albümleri Koleksiyonu" *Millî Saraylar* (21): 100-117.
- Güven, Melek Sarı. 2019. "19. Yüzyılda Amasra'da Madencilik Faaliyetleri ve İşletilemeyen Tekkeönü Maden Ocağı'nın İmtiyaz Süreci", *History Studies*, 11(1): 273-288.
- Kala, Ahmet. 1995. "Esnaf". ss.423-430 içinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. C.11. İstanbul: TDV Yayınları.
- Karpat, Kemal. 2003. *Osmanlı Nüfusu (1830-1914) Demografik ve Sosyal Özellikleri*. Çev. Bahar Tırnakçı. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Kaya, Selahattin. 2019. "807 Numaralı Bartın Şer'iye Sicili Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi". Yüksek Lisans Tezi, Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karabük.
- Kazlı, Ersin. 2023. "19. Yüzyıldan 20.Yüzyıla Bartın Ormanları ve Ormancılığa Dayalı Ekonomik Faaliyetler". Yüksek Lisans Tezi, Bartın Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Bartın.
- Kılıçal, Miyeser. 2022. "801 Numaralı Bartın Şer'iyye Sicilinin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi". Yüksek Lisans Tezi, Karabük Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Karabük.





- Kocunyan, Aylin. 2022. *Ticaretten Toplumsal Hafızaya Uzanan Bir Kaynak: Şark Ticaret Yıllıkları, 1868-1945*. Salt Blog <https://saltonline.org/tr/2484/ticaretten-toplumsal-hafizaya-uzanan-bir-kaynak-sark-ticaret-yilliklari-1868-1945> (Erişim Tarihi. 15.04.2025).
- Oktaç, Soner. 2022. "803 Numaralı Bartın Şer'iyeye Sicilinin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi". Yüksek Lisans Tezi, Karabük Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Karabük.
- Öğreten, Ahmet. 2007. "Ereğli Kömür Havzasında Bahriye Nezareti Döneminde Madenler ve Madenciler (1865-1908)". *Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 3(5): 139-178.
- Özdemir, Ünal. 2013. "Madencilikğin Yerleşmeler Üzerindeki Etkilerine Bir Örnek: Amasra Taşkömürü İşletmeleri", *Doğu Coğrafya Dergisi* (17): 291-308.
- Özger, Yunus. 2017. *Sultan II. Abdülhamid Dönemi Sigorta Sektöründe Milli Yapılanma Osmanlı Sigorta Şirketi*. İstanbul: İdeal Kültür& Yayıncılık.
- Özkent, A. Haydar. 1940. *Avukatın Kitabı*. İstanbul: Arkadaş Basımevi.
- Pamuk, Şevket. 2011. *Osmanlı Türkiye İktisadi Tarihi 1500-1914*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Quatrert, Donald. 2013. *Sanayi Devrimi Çağında Osmanlı İmalat Sektörü*. Çev. Tansel Güney. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Samancıoğlu, Kemal. 1942. *İktisat ve Ticaret Bakımından Bartın*. Ankara: Ankara Basım ve Cildevi.
- Şemseddin Sami. 1905. *Resimli Kamus-ı Fransevi*. İstanbul: Mihran Matbaası.
- Yazıcı, Serkan. 2017. "Şark Ticaret Yıllıklarına Göre Üç Devirde İzmit Şehrinde Ticaret". ss.1783-1816 içinde *Uluslararası Gazi Süleyman Paşa ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu-III* (3). Kocaeli: Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Yayınları.
- Yıldırım, Nuran. 2009-10. "Osmanlı Eczacılığının Gelişme Sürecinde İlaç Hazırlayıp Satan Esnaf ve Sağlıkçılar". *Osmanlı Bilimi Araştırmaları Asuman Baytop Armağanı* 9(1-2): 273-283.
- Yılmaz, Bora. 2020. "19. Yüzyılda Bartın Limanı'nın Batı Karadeniz Ulaşımı ve Ticaretindeki Rolü". ss. 341-362 içinde *Geçmişten Günümüze Karadeniz'de Ulaşım*. Ed. Mehmet Okur, Ülkü Köksal, Volkan Aksoy. Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi Yayınları.
- Yılmaz, Bora. 2023. "19. Yüzyılda Kastamonu Vilayetinin Sağlık Sistemi ve Karşılaşılan Sorunlar". Yüksek Lisans Tezi, Bartın Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Bartın.
- Yılmaz, Gülgün. 2010. "Batılılaşma Dönemi Osmanlı Sosyal Yaşamında Saatlerin Yeri", ss. 41-50 içinde *Safranbolu Saat Kulesi ve Zaman Ölçerler Sempozyumu Bildiri Kitabı*. Edt: Ahmet Gürbüz, Safranbolu.

